

Raport z badań

Przeciw przemocy w szkole

*zadanie zrealizowane na zlecenie Wojewody Łódzkiego,
w ramach rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych
zachowań „Razem bezpieczniej”, obejmującego obszar - Bezpieczeństwo w szkole*

Warszawa, grudzień 2007

Spis treści

1. GŁÓWNE WYNIKI.....	4
<i>Dobór respondentów (w pre- i posttestcie).....</i>	<i>4</i>
<i>Diagnoza</i>	<i>4</i>
<i>Ewaluacja programu</i>	<i>6</i>
2. FAZY REALIZACJI PROJEKTU	7
<i>Etap badań pretestowych.....</i>	<i>7</i>
<i>Faza oddziaływań – realizacja projektu Przeciw przemocy w szkole.....</i>	<i>7</i>
1/ Program edukacyjny dla ogółu młodzieży z wybranych szkół.....	7
2/ Powołanie i objęcie opieką superwizyjną Szkolnych Zespołów Mediacji i Interwencji	8
<i>Posttestowy etap badań</i>	<i>9</i>
3. PORÓWNANIE STRUKTURY DEMOGRAFICZNEJ PRÓBY PRE- I POSTTESTOWEJ.....	10
4. DIAGNOZA	13
<i>Stopień zróżnicowania (oferta) środowiska szkolnego</i>	<i>13</i>
<i>Konflikty z rówieśnikami</i>	<i>14</i>
<i>Powody konfliktów rówieśniczych</i>	<i>15</i>
<i>Osobiste doświadczanie przemocy w szkole</i>	<i>16</i>
<i>Reakcja na doświadczaną przemoc</i>	<i>17</i>
<i>Bycie świadkiem przemocy</i>	<i>18</i>
<i>Cechy ofiar przemocy szkolnej</i>	<i>19</i>
<i>Korzystanie z pomocy nauczycieli w sytuacjach przemocy</i>	<i>20</i>
<i>Reakcja nauczycieli na przemoc wśród uczniów</i>	<i>20</i>
<i>Ocena działań nauczycieli przeciwko przemocy.....</i>	<i>21</i>
Negatywny stosunek do nauczycieli	22
Pozytywny stosunek do nauczycieli.....	22
<i>Konflikty z nauczycielami</i>	<i>23</i>
Częstotliwość konfliktów z nauczycielami	23
Przyczyny konfliktów z nauczycielami.....	23
Odpowiedzialność za konflikty między nauczycielami a uczniami	24
Informowanie rodziców o konflikcie z nauczycielem.....	25
<i>Przemoc nauczycieli wobec uczniów.....</i>	<i>25</i>
<i>Atmosfera w szkole</i>	<i>26</i>
<i>Papierosy.....</i>	<i>28</i>
<i>Alkohol.....</i>	<i>29</i>
<i>Doświadczenia z narkotykami</i>	<i>29</i>
<i>Ocena wybranych zagrożeń.....</i>	<i>30</i>
<i>Radzenie sobie przez szkołę z problemami</i>	<i>31</i>
<i>Działania profilaktyczne podejmowane przez szkołę.....</i>	<i>31</i>
<i>Relacje koleżeńskie w klasie.....</i>	<i>32</i>
<i>Cechy przywódcy klasowego/szkolnego.....</i>	<i>33</i>
<i>Pozaszkolna aktywność młodzieży.....</i>	<i>34</i>
<i>Źródła wsparcia, z którego korzysta młodzież.....</i>	<i>36</i>
5. EWALUACJA	37
<i>Opinie na temat programu</i>	<i>37</i>
<i>Porównanie odpowiedzi pre- i posttestowych na wybrane pytania.....</i>	<i>39</i>
SPIS TABEL.....	46
SPIS WYKRESÓW	47

Przeciw przemocy w szkole to zadanie publiczne realizowane w ramach rządowego programu ograniczania przestępczości i społecznych zachowań „Razem bezpieczniej”, obejmującego obszar - Bezpieczeństwo w szkole.

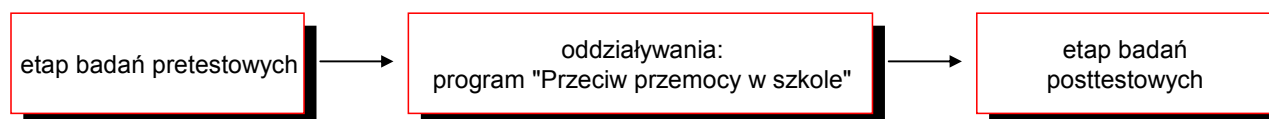
Faza organizacyjna programu trwała w okresie od sierpnia do września 2007 roku a badania terenowe, oddziaływania edukacyjno-pomocowe i promocja były wykonywane w IV kwartale 2007 roku.

W ramach projektu „Przeciw przemocy w szkole” Niepubliczna Placówka Doskonalenia Nauczycieli Fundacji Praesterno na zlecenie Wojewody Łódzkiego i pod nadzorem Wydziału Zarządzania Kryzysowego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi przeprowadziła program badawczy mający na celu: po pierwsze - dokonanie diagnozy zakresu występowania konfliktów w wybranych szkołach i sposobów ich rozwiązywania oraz po drugie - ocenę efektywności działań podejmowanych w ramach projektu.

Badania były zrealizowane w modelu pre– posttestowym. Dokonano diagnozy poziomu branych pod uwagę elementów sytuacji szkolnej „na wejściu” – czyli przed rozpoczęciem oddziaływań oraz powtórzono pomiar „na wyjściu” – po przeprowadzonych oddziaływaniach.

Strukturę działań badawczych ilustruje poniższy schemat:

Schemat 1 - Model badań skuteczności programu "Przeciw przemocy w szkole"

1. Główne wyniki

Dobór respondentów (w pre- i postteście)

Struktura próby pretestowej i struktura próby posttestowej jest podobna ze względu na cechy demograficzne respondentów (poziomy klas, wiek, płeć, udziały respondentów z poszczególnych szkół, w szczególności odsetki gimnazjalistów i uczniów szkół ponadgimnazjalnych)¹.

Diagnoza

Wszystkie badane szkoły są wyposażone w takie podstawowe elementy jak sale gimnastyczne, pracownie komputerowe, sklepiki szkolne i boiska. Praktycznie we wszystkich działa pedagog szkolny, pielęgniarka lub higienistka.

Badani z gimnazjów częściej niż respondenci ze szkół ponadgimnazjalnych:

- mają dostęp do Internetu po lekcjach,
- mogą korzystać ze stołówki, także ze świetlicy,
- uczestniczą w zajęciach pozalekcyjnych,
- mają możliwość korzystania z opieki psychologa.

Zewnętrzne instytucje ochroniarskie są bardzo rzadko wynajmowane przez szkoły.

Problem przemocy intensywniej występuje w badanych gimnazjach w porównaniu ze szkołami ponadgimnazjalnymi:

- konflikty z rówieśnikami częściej relacjonują badani z gimnazjów,
- uczniowie gimnazjów częściej doświadczają różnych form fizycznej i psychologicznej przemocy w szkole,
- uczniowie gimnazjów są też częściej świadkami różnych form przemocy.

Dziewczęta z badanych szkół częściej doświadczają i są świadkami przemocy psychologicznej (takiej jak rozpowszechnianie szkodliwych kłamstw, obgadywanie, zawstydzanie). Chłopcy częściej mają do czynienia z przemocą fizyczną (bicie, popychanie, szarpanie).

Cechą najbardziej narażającą na przemoc jest lizusostwo potencjalnej ofiary. Staniu się ofiarą sprzyja też (szczególnie w środowisku gimnazjalnym) bycie słabszym fizycznie, najmłodszym w szkole (uczniowie pierwszych klas), bycie kujonem.

Ponad połowa uczniów nie korzysta z pomocy nauczycieli w sytuacji przemocy (szczególnie badani ze szkół ponadgimnazjalnych). Dalsze 33% zwraca się do nauczycieli tylko w sprawach, które uznaje za poważne.

¹ Gdyby okazało się, że próby różnią się istotnie ze względu na jedną lub więcej cech, znaczyłoby to, że co najmniej jedna z nich nie jest reprezentatywna i że ewentualne różnice w porównywanych wynikach pre- i posttestu mogłyby wynikać z różnic między próbami a nie z interwencji przeprowadzonej w ramach programu.

Najczęściej – zdaniem badanych - nauczyciele reagują na przemoc wśród uczniów formalnie lub restrykcyjnie: proszą o interwencję rodziców, występują o obniżenie agresywnym uczniom oceny ze sprawowania, starają się ich dyscyplinować i karać.

Z drugiej strony większość badanych uważa, że nauczyciele robią dużo, lub wszystko, co jest możliwe, żeby w szkole było bezpiecznie. Zdaniem szczególnie dziewcząt starają się także rozmawiać z uczniami, dążąc do rozwiązania konfliktu.

Stosunek badanych do nauczycieli jest zróżnicowany. Większość (ponad 90%) potrafi wskazać co najmniej jednego szanowanego i lubianego nauczyciela w swojej szkole, jednocześnie niemal 4/5 badanych twierdzi, że najchętniej unikałoby co najmniej jednego nauczyciela ze swojej szkoły.

Ponad 40% badanych przyznaje, że w ciągu ostatniego miesiąca miało konflikty z nauczycielami. Najczęstszym powodem konfliktów uczniów z nauczycielami jest – zdaniem badanych - niegrzeczne zachowanie ucznia. Drugi najczęściej wskazywany powód to lekceważenie nauczyciela przez uczniów (nie słuchają go, nie uważają na lekcji). Samokrytycyzm respondentów potwierdza atrybucja odpowiedzialności za konflikty na linii nauczyciele – uczniowie: najczęściej badani twierdzą, że więcej odpowiedzialności ponoszą uczniowie.

Jednocześnie zachowania „przemocowe” nauczycieli wobec uczniów są, zdaniem badanych, obecne w ich szkołach. Ponad 70% respondentów twierdzi, że było świadkiem wydarzenia, w którym nauczyciel krzyczał na uczniów w ciągu miesiąca poprzedzającego badania, 42% badanych twierdzi, że widziało, jak nauczyciel wyrzucał uczniów z kasy, 27% twierdzi, że było świadkiem wydarzenia, w którym nauczyciel ośmieszał lub zawstydział uczniów, a 9% widziało, jak (w ostatnim miesiącu) nauczyciel poszturchiwał lub popychał uczniów.

Za najpoważniejszy problem w ich szkołach uczniowie uznają palenie przez młodzież papierosów (palenie deklaruje ¼ badanych, częściej respondenci ze szkół ponadgimnazjalnych). Przemoc badani umieścili na drugim miejscu w rankingu najpoważniejszych problemów w ich szkołach. Dopiero na trzecim miejscu wskazywany jest – jako poważny problem w szkole - alkohol (choć aż prawie 50% badanych piło alkohol w ciągu ostatniego miesiąca – częściej badani ze szkół ponadgimnazjalnych). Najrzadziej za poważny problem w ich szkołach młodzież uznała narkotyki (z którymi kontakt miała ¼ badanych).

40% badanych krytycznie ocenia osiągnięcia szkoły w radzeniu sobie z problemem przemocy, ponad połowa uważa, że szkoła nie radzi sobie z problemem papierosów, alkoholu i narkotyków wśród uczniów.

Opinię potwierdza oszacowanie częstotliwości działań profilaktycznych podejmowanych w ostatnim miesiącu przez szkoły wobec negatywnych zjawisk (narkotyków, alkoholu i przemocy). Tylko nieco mniej niż 1/3 badanych zarejestrowała prowadzenie przez nauczycieli dla uczniów spotkań i rozmów pomagających im właściwie reagować na te negatywne zjawiska. Jeszcze rzadziej organizowane były spotkania specjalistów z młodzieżą, spotkania z rodzicami oraz szkolenie przez specjalistów nauczycieli (choć na ten temat badani mogli nie mieć pełnej informacji).

Relacje badanych z rówieśnikami w klasie są zróżnicowane. Większość (niemal 60%) twierdzi, że nie chce utrzymywać kontaktów z co najmniej jedną osobą z klasy. Negatywne relacje rówieśnicze częściej ujawniają dziewczęta. Jednocześnie aż niemal 90% badanych wskazuje, że przyjaźni się z co najmniej jedną osobą z klasy. Częściej przyjaciół w klasie wskazują dziewczęta.

Najważniejszym „źródłem wsparcia” jest dla badanej młodzieży matka. To do niej najczęściej – w razie trudnej sytuacji życiowej - młodzież zwraca się. Wychowawca z klasy – jako źródło wsparcia – znalazł się za kolegami, sympatią, ojcem, rodzeństwem i osobami z dalszej rodziny. Za wychowawcą natomiast młodzież plasuje pedagoga szkolnego, nauczycieli innych niż wychowawca oraz księdza. Wsparcie instytucjonalne (poradnia, telefon zaufania) wskazywane jest najrzadziej.

Ewaluacja programu

Zrealizowany w klasach szkolnych program przeciwdziałania przemocy został pozytywnie odebrany przez młodzież:

- ponad 70% badanych chciałoby wziąć udział w kontynuacji programu,
- prawie 70% pozytywnie oceniło przygotowanie zawodowe prowadzących,
- prawie 60% stwierdziło, że na zajęcia przeznaczono za mało czasu (zdaniem większości pozostałych zajęcia trwały odpowiednią ilość czasu),
- ponad połowa pochwaliła materiały do zajęć,
- zdaniem ponad połowy zajęcia były ciekawe,
- prawie połowa uznała poziom trudności zajęć za właściwy (zdaniem większości pozostałych zajęcia były zbyt łatwe),
- prawie połowa uznała zajęcia za przydatne dla siebie.

Jednak tylko 13% respondentów uważa, że przeprowadzenie zajęć przyczyniło się do zmniejszenia problemu agresji i przemocy w ich szkole. Ten wynik wydaje się logiczną konsekwencją faktu bardzo krótkiego okresu, jaki minął od zakończenia oddziaływań realizowanych w ramach programu do momentu przeprowadzenia badań posttestowych (w tym zwłaszcza dopiero początkowa faza działań podejmowanych przez Szkolne Zespoły Interwencji i Mediacji).

Porównanie odpowiedzi na wybrane pytania zadane w pre- i postteście pokazuje, że systematycznie zwiększył się odsetek badanych wskazujących na istnienie w szkołach problemów wiążących się z przemocą. Wydaje się, że ten rezultat jest konsekwencją tego, że uczestnictwo w programie skoncentrowało młodzież na problemie, który wcześniej nie był w centrum zainteresowania badanych społeczności. W rezultacie zwiększyła się wrażliwość respondentów na omawiane w trakcie zajęć różne przejawy przemocy i zdolność do ich identyfikowania w rzeczywistości szkolnej oraz rozpoznawania ich ukrytych aspektów.

Fakt, iż rozkłady częstotliwości wskazań poszczególnych kategorii odpowiedzi w porównywanych pytaniach są podobne w obu etapach badań (np. odpowiedź najczęściej wskazywana w preteście jest też najczęściej wskazywaną w postteście, a wybierana najrzadziej w preteście także w postteście jest najrzadziej wybierana) świadczy o rzetelnej postawie badanych uczniów i szczerości w udzielanych odpowiedziach, jak i o poprawnym sposobie przeprowadzenia badań przez ankieterów.

Pozytywnym efektem realizacji programu jest zintensyfikowanie przez szkoły – w opinii badanych - działań nakierowanych na pomaganie uczniom, rodzicom i nauczycielom we właściwym reagowaniu na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole. W etapie posttestowym badań znacząco zwiększyły się odsetki respondentów dostrzegających prowadzenie (w ostatnim miesiącu) przez nauczycieli oraz zewnętrznych specjalistów spotkań i rozmów na te tematy z uczniami. Wzrosły także odsetki wskazań dotyczące spotkań z rodzicami oraz szkoleń prowadzonych przez specjalistów dla nauczycieli.

2. Fazy realizacji projektu

Etap badań pretestowych

Badania zostały realizowane w 10 szkołach wytypowanych do programu oddziaływań mających na celu zmniejszenie przemocy w społeczności szkolnej.

Badania przeprowadzono techniką kwestionariuszowych wywiadów audytoryjnych w 25 osobowych grupach wybranych losowo ze wszystkich klas szkolnych (metoda doboru gwarantuje reprezentatywność próby). W każdej szkole badania przeprowadzono w 4 grupach, przez przeszkolonych ankieterów Fundacji, w sumie z udziałem od N=96 do N=109 uczniów w każdej szkole. W sumie w 10 szkołach badaniom poddanych zostało N=1012 respondentów, 509 uczniów w 5 gimnazjach oraz 503 uczniów w 5 Zespołach Szkół Ponadgimnazjalnych.

Rozkład badanej próby przedstawia się następująco:

Tabela 1 – Rozkład respondentów w pretestowym etapie badań

SZKOŁA	ZESPÓL	ADRES	kl. I	kl. II	kl. III	kl. IV	razem
Gimnazjum nr 6	--	Limanowskiego 124a	43	28	34	0	105
Gimnazjum nr 8	--	Żubardzka 26	0	52	52	0	104
Gimnazjum nr 12	--	Ks.Brzóska 23	42	46	11	0	99
Gimnazjum nr 32	--	Fabryczna 4	32	40	24	0	96
Gimnazjum nr 41	--	Bohdanowicza 11	44	43	18	0	105
gimnazja razem			161	209	139	0	509
Liceum Profilowane	ZSP nr 2	Astronautów 19	0	7	9	0	97
Technikum Ekonomiczne			36	23	22	0	
Liceum Ogólnokształcące	ZSP nr 5	Drewnowska 88	9	10	0	0	101
Liceum Profilowane			10	16	0	0	
Technikum Handlowe			8	24	24	0	
ZSZ	ZSP nr 11	Księży Młyn 13/15	9	0	0	0	97
Liceum Profilowane			0	9	9	0	
Technikum Ekonomiczne			15	17	23	15	
ZSZ	ZSP nr 15	Kopcińskiego 5/11	33	0	0	0	99
Technikum Budowlane			38	28	0	0	
ZSZ	ZSP nr 18	Edwarda 41	14	11	0	0	109
Liceum Profilowane			0	9	0	0	
Technikum Poligraficzne			26	33	16	0	
ponadgimnazjalne razem			198	187	103	15	503
razem			359	396	242	15	1012

Faza oddziaływań – realizacja projektu *Przeciw przemocy w szkole.*

W ramach programu przeprowadzonego w 10 szkołach (5 gimnazjach i 5 Zespołach Szkół Ponadgimnazjalnych) wykonano następujące działania interwencyjne:

1/ Program edukacyjny dla ogółu młodzieży z wybranych szkół.

Program miał charakter 2-lekcyjnego warsztatu prowadzonego metodami aktywizującymi i dostarczał młodzieży wiedzy na temat zjawisk przemocy i konfliktu, podstawowych regulacji prawnych dotyczących przemocy (zwłaszcza prawa szkolnego, praw ofiary przemocy, prawnych konsekwencji stosowania przemocy dla nieletnich sprawców) oraz możliwości uzyskania pomocy przez ofiary przemocy i jej świadków, uczył umiejętności przeciwstawiania

się przemocy, asertywności, mediowania i negocjowania. W każdej szkole program przeprowadzono w 12 klasach, w sumie w 120 klasach w 10 szkołach.

Tabela 2 – Zestawienie klas, w których przeprowadzono program edukacyjny dla ogółu młodzieży z wybranych szkół.

SZKOŁA	ZESPÓŁ	ADRES	kl. I	kl. II	kl. III	kl. IV	razem klas
Gimnazjum nr 6	--	Limanowskiego 124a	5	4	3	0	12
Gimnazjum nr 8	--	Żubardzka 26	0	6	6	0	12
Gimnazjum nr 12	--	Ks.Brzóska 23	5	6	1	0	12
Gimnazjum nr 32	--	Fabryczna 4	4	5	3	0	12
Gimnazjum nr 41	--	Bohdanowicza 11	5	2	5	0	12
gimnazja razem			19	23	18	0	60
Liceum Profilowane	ZSP nr 2	Astronautów 19	0	1	1	0	12
Technikum Ekonomiczne			4	3	3	0	
Liceum Ogólnokształcące	ZSP nr 5	Drewnowska 88	1	1	0	0	12
Liceum Profilowane			1	2	0	0	
Technikum Handlowe			1	3	3	0	
ZSZ	ZSP nr 11	Księży Młyn 13/15	1	0	0	0	12
Liceum Profilowane			0	1	1	0	
Technikum Ekonomiczne			2	2	2	3	
ZSZ	ZSP nr 15	Kopcińskiego 5/11	4	0	0	0	12
Technikum Budowlane			4	4	0	0	
ZSZ	ZSP nr 18	Edwarda 41	1	2	0	0	12
Liceum Profilowane			0	1	0	0	
Technikum Poligraficzne			3	3	2	0	
ponadgimnazjalne razem			22	23	12	3	60
razem wszystkich klas			43	42	32	3	120

2/ Powołanie i objęcie opieką superwizyjną Szkolnych Zespołów Mediacji i Interwencji

Z każdej szkoły objętej oddziaływaniami przeszkolono 2 nauczycieli i 3 reprezentantów uczniów (młodzieżowi mediatorzy) w zakresie problematyki przemocy szkolnej. Dodatkowo szkolono wolontariuszy – studentów.

Przeszkoleni reprezentanci utworzyli w każdej z 10 szkół Szkolny Zespół Mediacji i Interwencji (w skład każdego zespołu weszło 3 przeszkolonych uczniów, 2 przeszkolonych nauczycieli, 2 przeszkolonych wolontariuszy). Zespoły podjęły w społecznościach szkolnych bieżące działania mediacyjne i interwencyjne przeciwdziałające przemocy i rozwiązujące konflikty. Podjęły na forum szkoły działania zwiększające wiedzę zarówno wychowawców jak i młodzieży dotyczącą nieprawidłowości i zjawisk patologicznych występujących w społeczności szkolnej, podjęły starania w kierunku eliminacji tzw. zmywy milczenia. Zespoły, a w szczególności wchodzący w ich skład uczniowie – młodociani mediatorzy – starają się przeciwdziałać konfliktom i aktom przemocy rówieśniczej zarówno w szkole jak i w innych miejscach gromadzenia się młodzieży.

Trenerzy Fundacji przeprowadzili dla każdego zespołu 2 sesje superwizyjne (działające wg procedury grupy Balinta) rozwiązujące problemy członków zespołów związane z podejmowanymi przez zespoły pracami, współpracą wewnątrz zespołów oraz wspierające tworzenie planu działania zespołów na przyszłość.

Zgodnie z harmonogramem Szkolne Zespoły Mediacji i Interwencji ukonstytuowały się na przełomie listopada i grudnia 2007 roku, w związku z tym ich krótki czas działania nie mógł do momentu wykonania badań posttestowych wpłynąć znacząco na sytuację w zakresie przemocy.

Posttestowy etap badań

Po zakończeniu oddziaływań przeprowadzono posttestowy etap badań - diagnozujący sytuację „na wyjściu” - mający na celu ocenę efektywności dokonanej interwencji. Wyniki odniesiono do pomiaru pretestowego.

Badania objęły N=1002 osobową grupę uczniów ze szkół, w których prowadzono oddziaływania. Dobór próby zrealizowano wg podobnej procedury jak w etapie pretestowym (badano inne osoby niż w pierwszym pomiarze, z klas, w których prowadzono program edukacyjny). Badana – podobnie jak w etapie pretestowym - przeprowadzono w audytoryjnych 25 osobowych grupach pod nadzorem ankieterów Fundacji.

Przeprowadzono porównawczą analizę statystyczną danych (pretestowych i posttestowych) z wykorzystaniem programu SPSS.

Strukturę próby etapu posttestowego przedstawia tabela 3.

Tabela 3 – Struktura próby – posttest

SZKOŁA	ZESPÓŁ	ADRES	kl. I	kl. II	kl. III	kl. IV	bd	razem
Gimnazjum nr 6	--	Limanowskiego 124a	32	15	45	0	0	92
Gimnazjum nr 8	--	Żubardzka 26	10	60	42	0	1	113
Gimnazjum nr 12	--	Ks.Brzóska 23	40	47	10	0	0	97
Gimnazjum nr 32	--	Fabryczna 4	39	38	22	0	4	103
Gimnazjum nr 41	--	Bohdanowicza 11	53	8	42	0	5	108
gimnazja razem			174	168	161	0	10	513
Liceum Profilowane	ZSP nr 2	Astronautów 19	0	7	7	0	0	104
Technikum Ekonomiczne			36	25	29	0	0	
Liceum Ogólnokształcące	ZSP nr 5	Drewnowska 88	13	12	0	0	0	107
Liceum Profilowane			7	14	0	0	0	
Technikum Handlowe			14	26	21	0	0	
ZSZ	ZSP nr 11	Księży Młyn 13/15	9	0	0	0	0	94
Liceum Profilowane			0	7	9	0	0	
Technikum Ekonomiczne			17	18	16	18	0	
ZSZ	ZSP nr 15	Kopcińskiego 5/11	27	3	1	0	0	89
Technikum Budowlane			31	19	7	0	1	
ZSZ	ZSP nr 18	Edwarda 41	7	10	0	1	1	95
Liceum Profilowane			0	15	0	0	1	
Technikum Poligraficzne			31	14	13	1	1	
ponadgimnazjalne razem			192	170	103	20	4	489
razem			366	338	264	20	14	1002

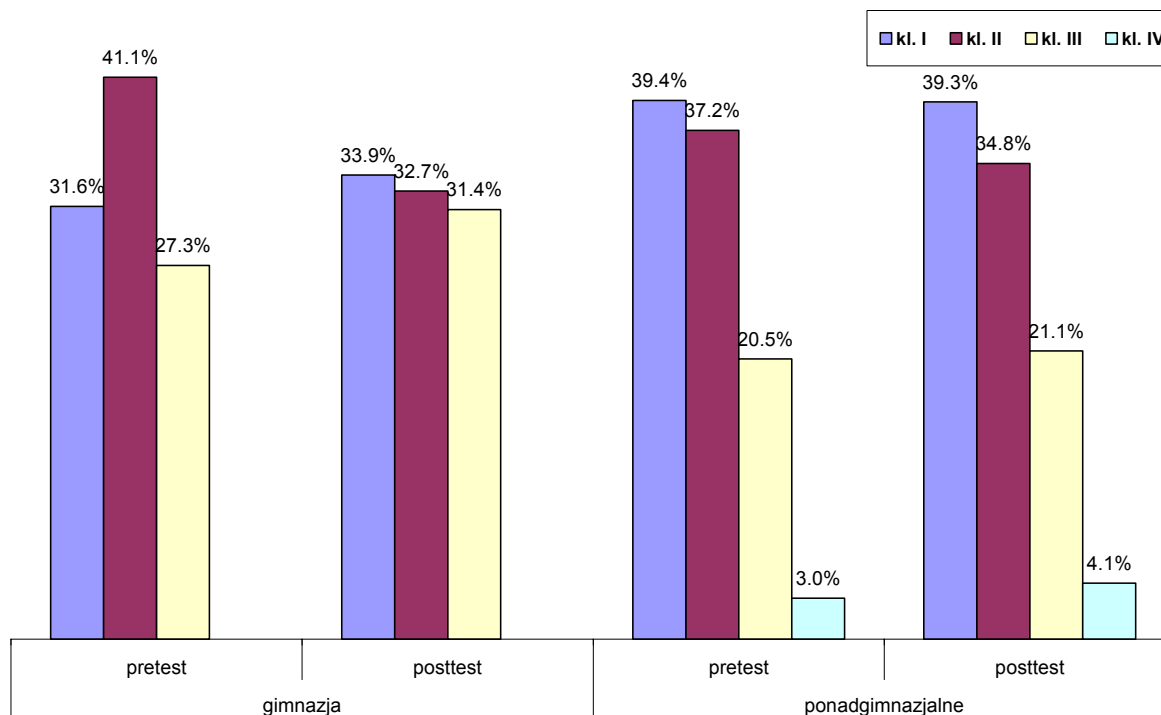
W badaniach posttestowych uczestniczyło 513 gimnazjalistów i 489 uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

3. Porównanie struktury demograficznej próby pre- i posttestowej

Dobór respondentów w obu etapach badań był losowy i miał na celu zagwarantowanie reprezentatywności badanych uczniów. Porównanie rozkładów wybranych cech demograficznych w obu próbach pozwoli na ustalenie, czy są one podobne. Gdyby okazało się, że próby różnią się istotnie ze względu na jedną lub więcej cech, znaczyłoby to, że co najmniej jedna z nich nie jest reprezentatywna i że ewentualne różnice w porównywanych wynikach pre- i posttestu mogłyby wynikać z różnic między próbami a nie z interwencji przeprowadzonej w ramach programu.

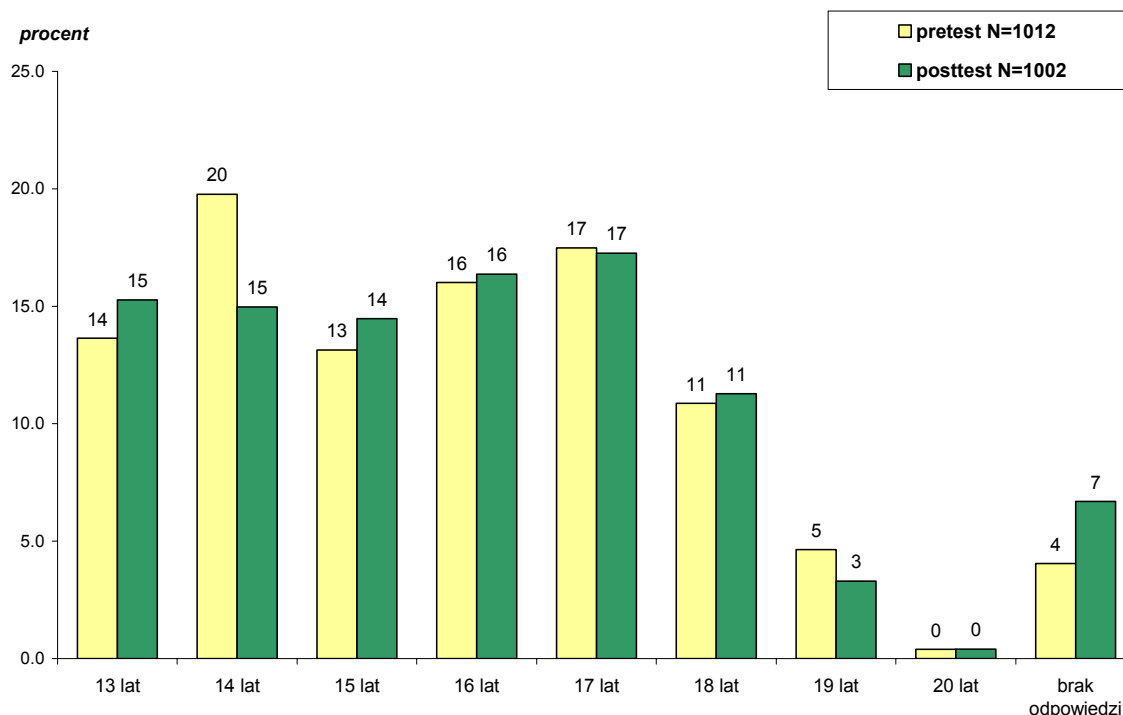
Odsetki uczniów każdego poziomu klas w fazie pre- i posttestowej przedstawia poniższy wykres.

Wykres 1 – Struktura prób badawczych – udziały uczniów poszczególnych poziomów klas w pre- i postteście

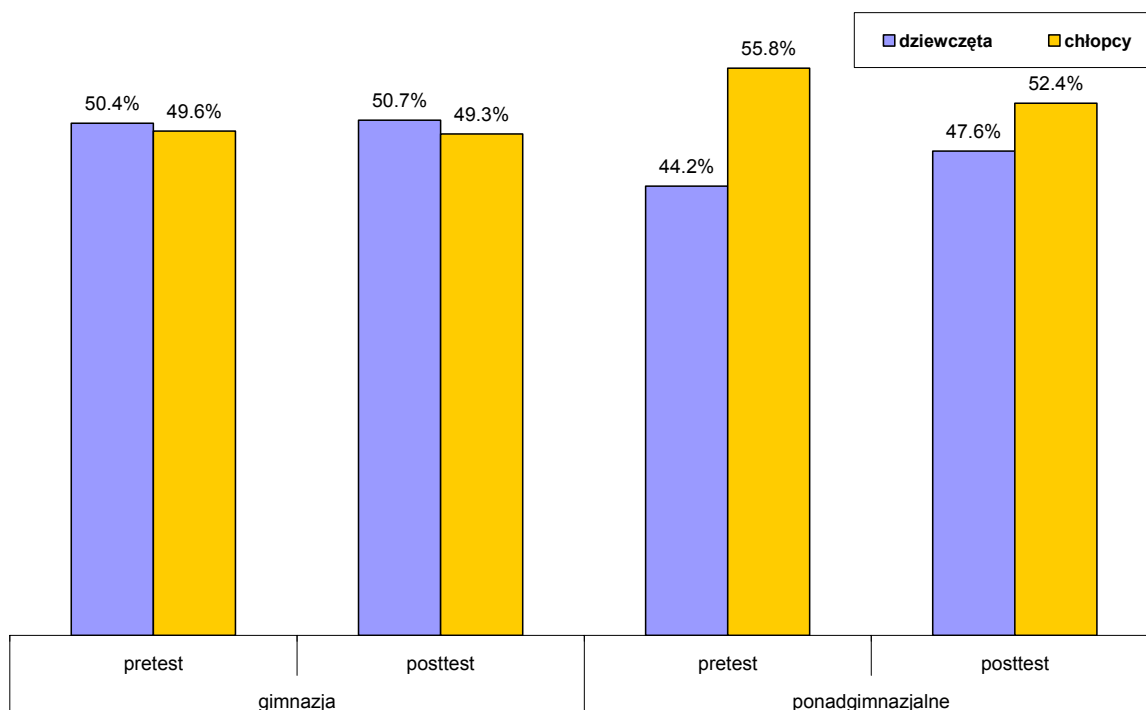
Jak widać udziały uczniów poszczególnych poziomów klas są podobne w obu próbach (pre- i posttestowej): wśród gimnazjalistów uczniowie klas I stanowili 32% w preteście i 34% w postteście, uczniowie klas II odpowiednio 41% i 33%, uczniowie klas III 27% i 31%. Wśród respondentów szkół ponadgimnazjalnych uczniowie klas I stanowili 3% zarówno w preteście jak i w postteście, uczniowie klas II odpowiednio 37% i 35%, uczniowie klas III po 21%, uczniowie klas IV 3% i 4%.

Wykres 2 – Wiek badanych – porównanie próby w pre- i postteście.

Różnica udziałów respondentów w poszczególnych kategoriach wiekowych nie przekracza 5% (w przypadku 14-latków), w pozostałych kategoriach wynosi 0%-2%.

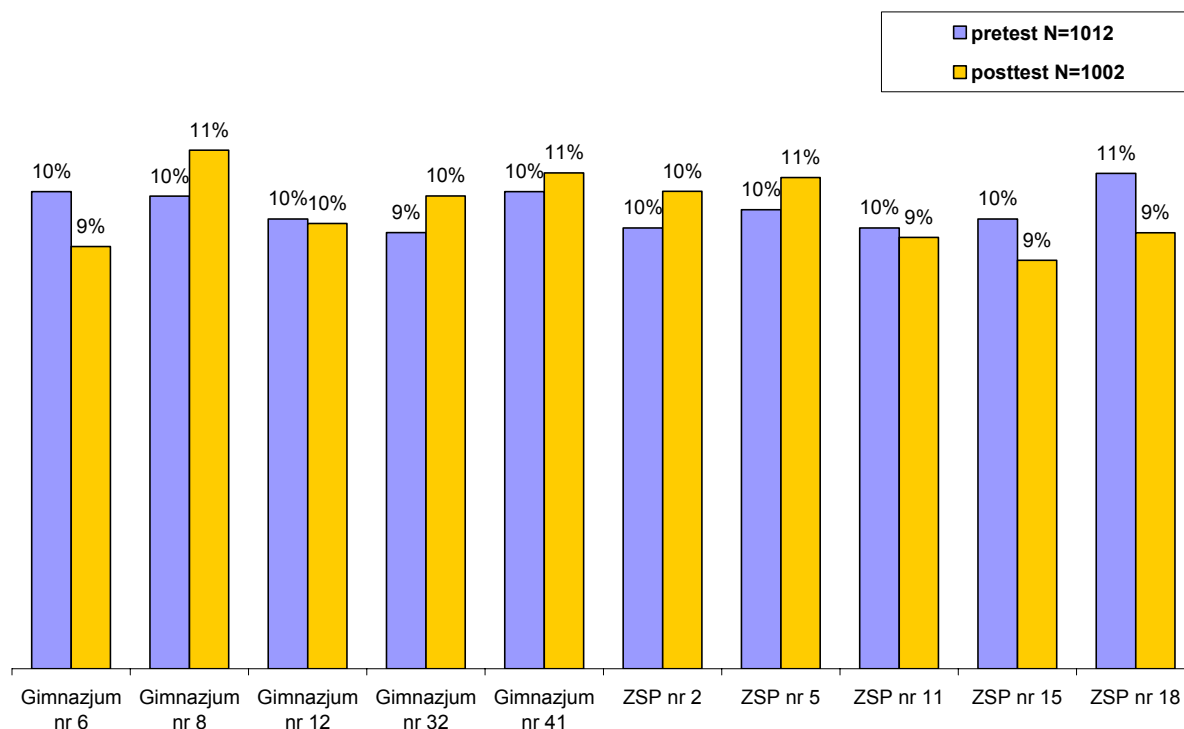
Wykres 3 – Płeć badanych – porównanie próby w pre- i postteście.

W obu etapach badań uczestniczyły podobne odsetki dziewcząt i chłopców. Wśród gimnazjalistów 50% dziewcząt w preteście i 51% w postteście (chłopców odpowiednio – 50%

i 49%), wśród uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych dziewcząt 44% w preteście i 48% w postteście, chłopców odpowiednio 56% i 52%.

Wykres 4 – Szkoła – porównanie próby w pre- i postteście.

Podobne – w obu etapach badań – są udziały respondentów z poszczególnych szkół uczestniczących w programie i nie przekraczają $\pm 1\%$.

Wniosek:

Struktura próby pretestowej i struktura próby posttestowej jest podobna ze względu na cechy demograficzne respondentów (poziomy klas, wiek, płeć, udziały respondentów z poszczególnych szkół, w szczególności odsetki gimnazjalistów i uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

4. Diagnoza

Jednym z celów przeprowadzonych badań było dokonanie diagnozy wybranych elementów środowiska charakteryzującego szkoły, w których zaplanowano interwencję. Koncentrowaliśmy się na tych cechach środowiska szkolnego, które mogą mieć mniej bądź bardziej bezpośredni związek z agresją, przemocą i konfliktami.

Poniżej prezentujemy wyniki, z uwzględnieniem porównań w czterech subgroupach: gimnazjalistki, gimnazjaliści, uczennice szkół ponadgimnazjalnych, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych.

Stopień zróżnicowania (oferta) środowiska szkolnego

Pytaliśmy badaną młodzież *Jak wyposażona jest Twoja szkoła, jakie działania prowadzi dla swoich uczniów?*

Odsetki odpowiedzi wybranych parametrów wyposażenia szkoły i działań oferowanych uczniom przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4 – Wyposażenie szkół, działania oferowane uczniom

Jak wyposażona jest Twoja szkoła, jakie działania prowadzi dla swoich uczniów?
Odsetki odpowiedzi "tak"

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
sala gimnastyczna	98.6	100.0	97.6	99.1	97.8
pracownia komputerowa	98.1	99.6	98.0	99.5	95.7
sklepik szkolny	98.1	99.2	96.5	99.5	97.5
pedagog szkolny	97.2	98.8	96.5	96.4	97.1
boisko	93.9	99.2	96.9	92.8	87.1
pielęgniarka lub higienistka	93.4	97.7	92.5	94.1	89.6
pracownia chemiczna	83.0	92.6	89.4	82.8	68.5
pracownia fizyczna	82.2	90.7	90.2	80.1	68.8
dostęp do internetu w czasie lekcji	75.2	81.4	72.4	72.9	73.8
stół	70.5	88.8	86.2	38.9	64.2
pozalekcyjne zajęcia rozwijające zainteresowania	66.2	91.5	89.4	36.7	45.2
dostęp do internetu po lekcjach	51.4	59.7	62.6	38.9	43.4
pozalekcyjna nauka języków	43.0	67.8	58.7	17.2	26.2
psycholog	42.5	49.2	55.1	31.2	33.7
światlica	41.4	58.5	48.8	13.1	41.2
ochrona (ochroniarze)	9.1	13.2	16.1	2.3	4.3

Niemal wszystkie szkoły (wskazania ponad 90% badanych) wyposażone są w sale gimnastyczne, pracownie komputerowe, sklepiki szkolne i boiska. W niemal wszystkich (ponad 90% wskazań) działa pedagog szkolny, pielęgniarka lub higienistka.

Ponad 80% badanych wskazuje, że w ich szkołach są pracownie chemiczna i fizyczna – rzadziej tę opinię wyrażają chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych (69%).

¼ respondentów ma dostęp do Internetu w czasie lekcji, po lekcjach połowa badanych, rzadziej badani ze szkół ponadgimnazjalnych.

Stołówka częściej dostępna jest w gimnazjach (zdaniem ponad 86% badanych gimnazjalistów) niż w szkołach ponadgimnazjalnych (częściej dostępność stołówki rejestrują uczennice szkół ponadgimnazjalnych – 64%, niż uczniowie – 39%).

Pozalekcyjne zajęcia rozwijające zainteresowania częściej są dostępne dla gimnazjalistów (90%), niż dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych (40%). Ten trend potwierdza dostępność pozalekcyjnej nauki języków – ponad 60% wskazań w grupie gimnazjalnej, poniżej 30% wskazań w grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Mniej niż połowa badanych twierdzi, że w ich szkole dostępny jest psycholog (częściej w gimnazjach), mniej niż połowa ma dostęp do świetlicy szkolnej (częściej gimnazjaliści, szczególnie rzadko dziewczęta ze szkół ponadgimnazjalnych).

Ochrona jest rzadko zatrudniana w badanych szkołach. Tylko w ok. 15% gimnazjów i 3% szkół ponadgimnazjalnych.

Konflikty z rówieśnikami

Badanych zapytano *Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA zdarzyło Ci się mieć jakieś nieporozumienie, konflikt z któryś z kolegów/koleżanek ze szkoły?*

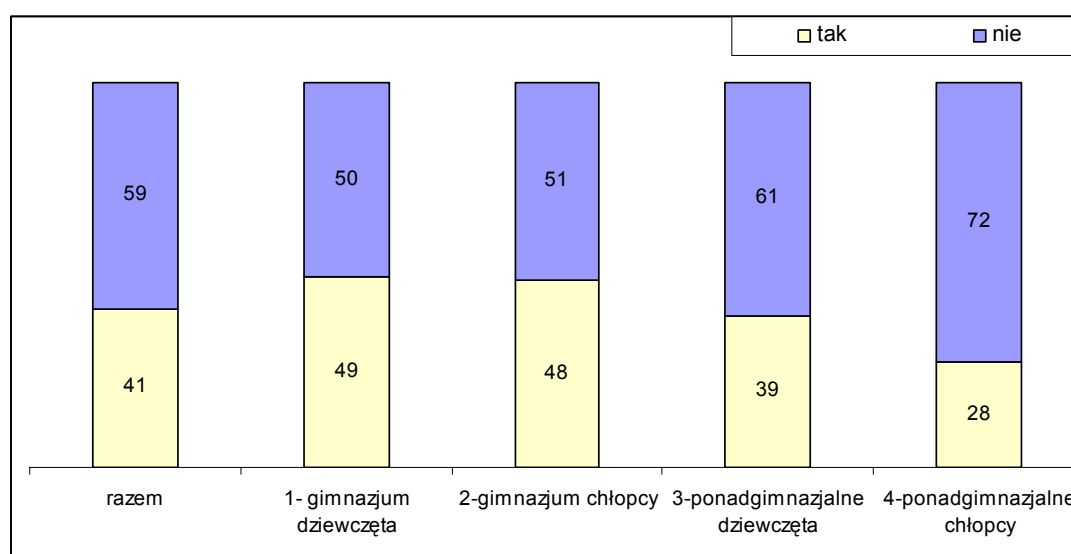
Rozkład odpowiedzi przedstawia tabela:

Tabela 5 – Konflikty rówieśnicze w szkole

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna- zjalne dziewczęta	4- ponadgimna- zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
nie, ani razu	58.8	50.4	50.8	60.6	72.4
tak, raz czy dwa razy	26.0	31.4	26.8	29.0	17.9
tak, kilka razy	10.3	12.4	12.2	8.6	7.9
tak, wiele razy	4.6	5.4	9.4	1.8	1.8
brak danych	0.3	0.4	0.8	0.0	0.0

Graficzną prezentację wyników przedstawia poniższy wykres.

Wykres 5 – Konflikty rówieśnicze w szkole

Ponad połowa badanych (59%) nie miała konfliktów rówieśniczych w szkole w ciągu ostatniego miesiąca. Konflikty częściej relacjonują badani z gimnazjów, najrzadziej chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych.

Aż niemal co dziesiąty gimnazjalista twierdzi, że miał w ciągu ostatniego miesiąca *wiele razy* konflikty z rówieśnikami w szkole.

Powody konfliktów rówieśniczych

Respondenci odpowiadali na pytanie *Na jakim tle powstają na ogół w Twojej klasie konflikty, nieporozumienia między uczniami?*

Odsetki wskazań przedstawia tabela:

Tabela 6 - Powody szkolnych konfliktów rówieśniczych

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna- zjalne dziewczęta	4- ponadgimna- zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
rozpuszczanie plotek	58.8	76.0	51.6	64.3	45.2
wywyższanie się	48.6	59.7	44.5	50.7	40.5
gnębienie słabszych przez silniejszych	41.8	49.6	56.3	27.1	33.0
chęć rządzenia, dominowania przez jakąś osobę lub grupę	40.5	50.4	38.2	48.0	27.6
faworyzowanie przez nauczycieli jednych uczniów kosztem innych	33.5	40.7	36.2	32.6	25.1
rywalizacja o sukcesy	31.6	39.9	35.0	29.9	22.2
drwienie z tych, którym gorzej idzie nauka, gorzej sobie radzą	30.4	41.5	32.3	23.5	24.0
bycie fanami różnych gatunków muzyki	29.0	29.1	35.8	26.2	24.7
drwienie z tych, którzy są gorzej ubrani czy gorzej im się powodzi	28.6	41.5	31.5	23.5	17.9
zazdrość o wyniki w nauce	28.1	39.5	22.0	33.5	18.6
drwienie z osób, które pochodzą ze wsi	20.9	14.0	20.9	25.8	23.7
chwalenie się pieniędzmi czy drogimi rzeczami	13.2	14.3	16.1	11.3	11.1
inne	12.8	8.5	19.3	8.6	14.3

Najczęściej wskazywanym powodem szkolnych konfliktów rówieśniczych jest rozpuszczanie plotek (59%). Ten powód częściej wskazują dziewczęta z obu typów szkół.

Wywyższanie się – jako powód konfliktów i nieporozumień wskazuje prawie połowa badanych, częściej dziewczęta i badani z gimnazjów.

Gnębienie słabszych przez silniejszych jest powodem konfliktów zdaniem 42% badanych, częściej zdaniem gimnazjalistów i chłopców z obu typów szkół.

Jeszcze chęć rządzenia, dominowania przez jakąś osobę lub grupę jest wskazywane jako powód konfliktów rówieśniczych przez ponad 40% badanych, częściej przez dziewczęta.

Rzadziej – jako powody konfliktów rówieśniczych wskazywane są pozostałe powody z listy:

- faworyzowanie przez nauczycieli jednych uczniów kosztem innych (34%, częściej przez dziewczęta i w gimnazjach),
- rywalizacja o sukcesy (32%, częściej w gimnazjach i wśród dziewcząt),

- drwienie z tych, którym gorzej idzie nauka, gorzej sobie radzą (30%, częściej w gimnazjach),
- bycie fanami różnych gatunków muzyki (29%, częściej w gimnazjach),
- drwienie z tych, którzy są gorzej ubrani czy gorzej im się powodzi (29%, częściej w gimnazjach),
- zazdrość o wyniki w nauce (28%, częściej wśród dziewcząt),
- drwienie z osób, które pochodzą ze wsi (21%, częściej w szkołach ponadgimnazjalnych),
- chwalenie się pieniędzmi czy drogimi rzeczami (13%, podobnie często we wszystkich branych pod uwagę kategoriach badanych).

Osobiste doświadczanie przemocy w szkole

Uzyskano następujące rozkłady wskazań na pytanie *Na liście poniżej wymienione są różne rodzaje przemocy, jakie zdarzają się w szkołach. Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA, że:*

Tabela 7 – Osobiste doświadczenia przemocy w szkole (w ciągu ostatniego miesiąca)

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
któryś z kolegów (koleżanek) obrażał cię, wymyślał ci	29.0	37.6	38.2	18.1	21.1
ktoś cię umyślnie potracił albo przewrócił	20.0	26.4	35.0	6.3	11.1
nauczyciel używał wobec ciebie obraźliwych słów	17.6	15.5	19.3	14.9	20.1
rozpowszechniano o Tobie szkodzące ci kłamstwa	17.6	27.5	21.3	13.1	8.6
nauczyciel straszył cię	14.0	11.6	20.5	5.0	17.6
nauczyciel wyrzucił cię za drzwi	12.2	9.7	16.9	5.4	15.4
straszył cię któryś z kolegów (koleżanek)	11.0	13.2	17.3	5.9	7.2
ukradziono ci pieniądze lub przedmiot	8.1	10.9	14.6	2.3	4.3
zniszczone rzeczy należące do ciebie np. plecak, książki, zeszyty	6.7	8.1	9.4	2.3	6.5
któryś z kolegów (koleżanek) przymuszał cię do robienia czegoś, na co nie miałeś(aś) ochoty	6.4	7.8	8.7	4.1	5.0
nauczyciel uderzał cię, szturchał, potraçał itp.	6.3	5.4	9.8	2.3	7.2
pobił cię któryś z kolegów (koleżanek)	4.8	3.9	10.6	1.4	3.2
zmuszano cię do kupowania papierosów, piwa lub innych rzeczy za Twoje pieniądze	3.1	3.9	3.9	0.9	3.2
zabrano ci rzecz lub pieniądze używając siły lub grożąc jej użyciem	2.8	2.7	4.7	0.9	2.5
grożono ci z użyciem noża, gazu lub innego narzędzia	2.6	2.3	6.3	0.5	1.1
pobito cię tak silnie, że odniosłeś(aś) obrażenia cielesne	2.3	2.7	4.3	0.5	1.4

Najczęściej wskazywanym rodzajem przemocy (29%) doświadczanym przez badanych było obrażanie lub wyzywanie przez rówieśników. Częściej tego typu przemocy doświadczali uczniowie gimnazjów.

20% było umyślnie potraconych lub zostało przewróconych, częściej w gimnazjach.

Zdaniem 18% respondentów nauczyciel używał wobec nich obraźliwych słów (częściej zdaniem chłopców).

Wg 18% rozpowszechniano wobec nich szkodzące im kłamstwa (częściej wśród gimnazjalistów).

Nauczyciele straszili 14% badanych (częściej chłopców), a 12% badanych (częściej chłopcy) skarży się, że byli wyrzucani przez nauczycieli za drzwi.

11% było straszonych przez rówieśników (częściej gimnazjaliści).

Mniej niż 10% badanych wskazuje każdą z pozostałych pranych pod uwagę form przemocy:

- kradzież pieniędzy lub przedmiotu – 8%,
- zniszczenie rzeczy należące do ciebie np. plecak, książki, zeszyty -7%,
- bycie przymuszonym przez rówieśników do robienia czegoś niechcianego – 6%,
- bycie uderzonym, szturchanym, potrącanym przez nauczyciela – 6%,
- bycie pobitym przez rówieśników – 5%,
- bycie zmuszonym do kupowania papierosów, piwa lub innych rzeczy za swoje pieniądze – 3%,
- zabranie rzeczy lub pieniędzy przy użyciu siły lub groźby jej użycia – 3%,
- groźba użycia noża, gazu lub innego narzędzia – 3%,
- bycie silnie pobitym – 2%.

Reakcja na doświadczaną przemoc

Ci badani, którzy ujawnili, że doświadczali przemocy, byli pytani o swoją reakcję na nią. Odpowiedzi udzieliły 594 osoby.

Tabela 8 – Reakcja na przemoc

ilość odpowiadających	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczeta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczeta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=594	N=160	N=180	N=97	N=157
nic nie robię(a)m, nic strasznego się nie stało	36.4	30.6	43.3	29.9	38.2
nic nie robię(a)m, trzeba sobie radzić samemu	20.7	20.6	15.6	20.6	26.8
nic nie robię(a)m, to i tak nic nie da, a może być jeszcze gorzej	13.8	13.1	12.8	17.5	13.4
poskarżyłem się rodzicom	4.9	9.4	4.4	3.1	1.9
poskarżyłem się nauczycielowi	2.4	2.5	2.2	5.2	0.6
poskarżyłem się rodzeństwu, kolegom/ koleżankom	3.9	7.5	1.7	7.2	0.6
coś innego	18.0	16.3	20.0	16.5	18.5

Najczęściej badani, którzy doświadczali przemocy, bagatelizowali zdarzenie twierdząc, że nic strasznego się nie stało (36% wskazań w całej grupie udzielającej odpowiedzi; częściej chłopcy).

W sumie 70% osób doświadczających przemocy nie zwróciło się po pomoc na zewnątrz, starając się poradzić sobie z sytuacją samodzielnie (częściej chłopcy).

Bycie świadkiem przemocy

Badani udzielali odpowiedzi na pytanie *Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA byłeś/aś świadkiem wydarzenia, w którym uczeń z Twojej klasy lub szkoły był:*

Tabela 9 – Bycie świadkiem przemocy

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
był przezywany, obgadywany przez innych uczniów	55.6	67.8	54.3	57.5	44.1
był ośmieszany, zawstydzany, wyśmiewany przez innych uczniów	49.3	58.1	52.4	45.2	41.6
szarpány, popychany lub uderzany przez innych uczniów	39.2	54.3	58.7	14.9	26.9
obrzucany różnymi przedmiotami	30.6	34.1	37.4	17.2	31.9
niszczył przedmioty będące własnością szkoły	25.2	31.4	29.5	18.1	21.1
był zachęcany przez innych uczniów do ośmieszania lub przezywania kolegów, koleżanek	18.2	21.3	28.0	8.6	14.0
inni uczniowie straszili go lub grozili mu	17.1	21.3	25.6	8.6	12.2
zamykany w ubikacji szkolnej lub innym pomieszczeniu	14.6	19.4	20.1	6.8	11.5
miał niszczone różne przedmioty osobiste	13.4	15.1	22.8	5.0	10.0
był zachęcany przez innych uczniów do uczestnictwa w bójce	13.4	14.7	22.4	5.0	10.8
był zachęcany do palenia papierosów lub picia alkoholu	11.7	8.5	11.8	8.1	17.2
wyłudzano od niego pieniądze lub wymuszano je	6.0	6.2	11.0	2.7	3.9
okradany z pieniędzy lub cennych przedmiotów	5.0	6.6	7.9	1.8	3.6

Najczęściej badani byli świadkami przezywania, obgadywania ofiary przemocy przez innych uczniów (56%, częściej dziewczęta).

49% respondentów widziało sytuację, w której ofiara przemocy była ośmieszana, zawstydzana, wyśmiewana przez innych uczniów (częściej badani z gimnazjów).

39% respondentów było świadkami takiej przemocy fizycznej jak szarpanie, popychanie lub uderzanie ofiary przez innych uczniów (częściej w gimnazjach i wśród chłopców).

Obrzucanie ofiary różnymi przedmiotami obserwowało 31% badanych (częściej w gimnazjach i wśród chłopców).

Niszczenie przedmiotów będących własnością szkoły widziało 25% badanych, częściej w gimnazjach).

Od 10% do 20% respondentów wskazywało bycie świadkiem następujących aktów przemocy (każdy z nich częściej był relacjonowany przez uczniów gimnazjów oraz przez chłopców):

- zachęcanie przez innych uczniów do ośmieszania lub przezywania kolegów, koleżanek (18%),
- straszenie lub grożenie (17%),
- zamykanie w ubikacji szkolnej lub innym pomieszczeniu (15%),
- niszczenie różnych przedmiotów osobistych (13%),
- zachęcanie do uczestnictwa w bójce (13%),

- zachęcanie do palenia papierosów lub picia alkoholu (12%).

Najbardziej badani byli świadkami takich wydarzeń jak wyłudzenie lub wymuszanie pieniędzy (6%, najczęściej w grupie gimnazjalistów) oraz okradanie ofiary z pieniędzy lub cennych przedmiotów (5%, częściej w gimnazjach).

Cechy ofiar przemocy szkolnej

Respondenci wskazywali *Jacy uczniowie, zgodnie z Twoimi obserwacjami, są w Twojej szkole bardziej narażeni na różne formy przemocy czy złego traktowania ze strony innych uczniów?*

Tabela 10 – Cechy ofiar przemocy szkolnej

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczeta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczeta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
lizusy, za bardzo przymilający się do nauczycieli	67.9	69.0	63.4	71.0	68.5
uczniowie słabsi fizycznie	54.5	65.1	57.5	43.4	50.9
uczniowie z pierwszych klas	48.3	68.2	51.2	37.6	35.8
kujony, za bardzo przykładający się do nauki	45.6	52.7	52.4	41.6	35.8
nieśmiali, zahukani	34.6	34.1	30.3	40.3	34.4
uczniowie z biednych rodzin	29.6	43.8	28.3	29.0	18.3
nowi uczniowie, dołączający do klasy	26.9	31.4	30.3	24.4	21.5
uczniowie niepełnosprawni	17.3	20.2	16.9	20.4	12.5
uczniowie z bogatych rodzin	11.7	13.2	14.2	10.4	9.0
inni	6.3	6.2	10.2	2.7	5.7

We wszystkich kategoriach respondentów najczęściej – jako osoby bardziej narażone na przemoc – wskazywane były *lizusy, za bardzo przymilający się do nauczycieli* (68% wskazań).

55% badanych wskazało *uczniów słabszych fizycznie* (częściej przez badanych z gimnazjów).

Uczniów najmłodszych - z pierwszych klas – wskazało jako potencjalne ofiary przemocy 48% badanych (częściej w gimnazjach).

Kujony za bardzo przykładające się do nauki są potencjalnymi ofiarami przemocy zdaniem 46% badanych (częściej w gimnazjach).

Osoby nieśmiałe, zahukane wskazało 35% badanych, *uczniów z biednych rodzin* 30% (częściej dziewczęta).

Nowych uczniów, dołączających do klasy za potencjalne ofiary przemocy uznało 27% badanych (częściej w gimnazjach).

Pozostałe kategorie wskazywane były przez mniej niż 20% badanych: *uczniowie niepełnosprawni* (17% wskazań, częściej przez dziewczęta), *uczniowie z bogatych rodzin* (12% wskazań).

Korzystanie z pomocy nauczycieli w sytuacjach przemocy

W odpowiedzi na pytanie *Jeśli w Twojej szkole zdarzają się jakieś przejawy przemocy, agresywne zachowania, to czy uczniowie załatwiają to raczej między sobą, czy też starają się odwołać do pomocy nauczycieli, szkoły?* najczęściej badani twierdzili, że zazwyczaj uczniowie załatwiają to między sobą, nauczyciele niewiele wiedzą o tym, co się dzieje (56% wskazań, częściej w szkołach ponadgimnazjalnych).

33% stwierdziło, że różnie – drobne sprawy uczniowie załatwiają między sobą, przy poważniejszych odwołują się do pomocy nauczycieli (najczęściej dziewczęta z gimnazjów, najrzadziej chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych).

Tylko zdaniem 8% badanych zazwyczaj uczniowie odwołują się do pomocy nauczycieli, nauczyciele wiedzą dużo o tym, co się dzieje (częściej zdaniem chłopców z gimnazjów).

Tabela 11 – Korzystanie z pomocy nauczyciela w sytuacjach przemocy

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
zazwyczaj uczniowie załatwiają to między sobą, nauczyciele niewiele wiedzą o tym, co się dzieje	55.5	46.1	48.8	58.8	67.7
różnie – drobne sprawy uczniowie załatwiają między sobą, przy poważniejszych odwołują się do pomocy nauczycieli	32.8	46.1	32.7	32.1	21.1
zazwyczaj uczniowie odwołują się do pomocy nauczycieli, nauczyciele wiedzą dużo o tym, co się dzieje	7.6	6.2	13.8	4.5	5.7
brak odpowiedzi	4.1	1.6	4.7	4.5	5.4

Reakcja nauczycieli na przemoc wśród uczniów

Badani odpowiadali na pytanie *Jak na różne przejawy przemocy pomiędzy uczniami reagują nauczyciele w Twojej szkole?*

Tabela 12 – Reakcja nauczycieli na przemoc wśród uczniów

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
proszą o interwencję rodziców	69.5	76.7	65.7	74.7	62.0
występują o obniżenie agresywnym uczniom oceny ze sprawowania, starają się ich dyscyplinować i karać	69.4	80.6	67.7	72.9	57.7
starają się rozmawiać z uczniami, dążą do rozwiązania konfliktu	69.3	81.0	66.1	74.7	57.0
starają się chronić słabszych, interweniują w ich obronie	65.4	74.4	64.6	64.3	58.8
starają się rozmawiać z uczniami agresywnymi, zrozumieć przyczyny ich zachowania	59.5	71.7	62.2	62.9	43.0
proszą o interwencję dyrektora szkoły	55.1	53.1	48.8	58.4	60.2
w ogóle nie reagują, bo nie wiedzą o takich przypadkach	34.9	24.4	35.0	37.6	42.3
dążą do "pozbycia się" agresywnych uczniów ze szkoły, przeniesienia ich gdzie indziej	33.9	29.5	30.7	36.7	38.7
udają że tego nie widzą, nic nie robią, czują się bezradni	20.5	17.4	24.8	16.3	22.6
proszą o interwencję ochronę	8.3	6.2	12.2	5.4	9.0
w mojej szkole nie ma przypadków przemocy pomiędzy uczniami	16.5	7.4	13.0	20.4	25.1

Najczęściej (70% wskazań) badani twierdzą, że nauczyciele – w sytuacji przemocy między uczniami - proszą o interwencję rodziców (częściej taką opinię wyrażają dziewczęta), że występują o obniżenie agresywnym uczniom oceny ze sprawowania, starają się ich dyscyplinować i karać (69%, częściej opinia dziewcząt) oraz że starają się rozmawiać z uczniami, dążą do rozwiązania konfliktu (69%, częściej opinie dziewcząt).

65% badanych uważa, że nauczyciele w sytuacji przemocy wśród uczniów starają się chronić słabszych, interweniują w ich obronie (częściej opinia dziewcząt).

Zdaniem 60% badanych nauczyciele starają się rozmawiać z uczniami agresywnymi, zrozumieć przyczyny ich zachowania (częściej zdaniem dziewcząt).

Wg 55% respondentów w sytuacji przemocy między uczniami nauczyciele proszą o interwencję dyrektora (częściej zdaniem uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Zdaniem 35% badanych nauczyciele w ogóle nie reagują w sytuacji przemocy, bo nie wiedzą o takich przypadkach (częściej zdaniem chłopców i uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Wg 34% badanych nauczyciele dążą do "pozbycia się" agresywnych uczniów ze szkoły, przeniesienia ich gdzie indziej.

21% badanych uważa, że nauczyciele w sytuacji przemocy między uczniami udają, że tego nie widzą, nic nie robią, czują się bezradni.

Wg 8% badanych nauczyciele proszą o interwencję ochronę (częściej zdaniem chłopców).

17% badanych nie udziela odpowiedzi na pytanie uważając, że w ich szkole nie ma przypadków przemocy pomiędzy uczniami (taką opinię częściej wyrażają chłopcy i uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

Ocena działań nauczycieli przeciwko przemocy

Pytanie: *Czy nauczyciele robią wystarczająco dużo, żeby w szkole było bezpiecznie?*

Tabela 13 – Ocena skuteczności nauczycieli w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w szkole

	total	kategoria			
		1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
tak – nauczyciele robią wszystko, co jest możliwe, żeby w szkole było bezpiecznie	22,4	17,4	30,3	19,5	22,2
raczej tak – nauczyciele robią dużo, żeby w szkole było bezpiecznie, choć nie wszystko się udaje	49,8	58,5	42,1	59,3	41,2
raczej nie – nauczyciele robią niewiele, żeby w szkole było bezpiecznie	19,2	17,8	15,4	16,3	26,2
nie – nauczyciele nie robią prawie nic, żeby w szkole było bezpiecznie	6,8	5,4	9,4	3,2	8,6
brak odpowiedzi	1,8	0,8	2,8	1,8	1,8

Zdaniem niema ¼ badanych nauczyciele robią dużo, lub wszystko co jest możliwe, żeby w szkole było bezpiecznie.

Negatywne zdanie na temat działań nauczycieli wyraża ¼ badanych (twierdząc, że nauczyciele robią niewiele lub nie robią prawie nic, żeby w szkole było bezpiecznie).

Negatywny stosunek do nauczycieli

Pytanie: Czy w Twojej szkole są tacy nauczyciele, których najchętniej byś unikał(a), z którymi nie chciał(a)byś mieć lekcji?

Tabela 14 – Negatywny stosunek do nauczycieli

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
tak, 1 nauczyciel	21,0	26,0	23,6	15,8	18,3
tak, 2 nauczycieli	21,4	19,0	15,4	23,1	28,0
tak, 3 nauczycieli	15,6	15,9	13,0	20,4	14,0
tak, 4 nauczycieli	6,2	3,9	5,5	9,5	6,5
tak, więcej niż 4 nauczycieli	13,6	11,2	16,9	15,4	11,5
nie	20,8	22,9	23,2	14,9	21,5
brak odpowiedzi	1,2	1,2	2,4	0,9	0,4

Niemal 4/5 badanych twierdzi, że najchętniej unikałoby co najmniej jednego nauczyciela ze swojej szkoły (21% - jednego, 21% - dwóch, 16% - trzech, 20% więcej niż trzech nauczycieli). Najczęściej nauczycieli unikałyby dziewczęta ze szkół ponadgimnazjalnych.

Pozytywny stosunek do nauczycieli

Pytanie: Czy w Twojej szkole są tacy nauczyciele, których naprawdę szanujesz i lubisz, z którymi najchętniej byś chciał(a) mieć wszystkie lekcje, gdyby to było możliwe?

Tabela 15 – Pozytywny stosunek do nauczycieli

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
tak, 1 nauczyciel	19,8	24,8	13,4	17,2	22,9
tak, 2 nauczycieli	23,3	19,4	24,0	26,2	24,0
tak, 3 nauczycieli	18,5	19,8	18,1	17,6	18,3
tak, 4 nauczycieli	10,5	10,9	10,6	12,7	8,2
tak, więcej niż 4 nauczycieli	21,3	22,1	25,6	19,5	18,3
nie	5,8	2,7	7,1	6,3	7,2
brak odpowiedzi	0,8	0,4	1,2	0,5	1,1

Tylko 6% badanych nie potrafi wskazać ani jednego szanowanego i lubianego nauczyciela (29% wskazuje jednego nauczyciela, 19% - dwóch, 29% - trzech, 11% - czterech, 22% więcej niż czterech nauczycieli szanowanych i lubianych).

Konflikty z nauczycielami

Częstotliwość konfliktów z nauczycielami

Pytanie: Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA zdarzyło Ci się mieć jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?

Tabela 16 – Konflikty z nauczycielami

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
nie, ani razu	56,8	59,7	55,5	60,6	52,3
tak, raz czy dwa razy	29,7	28,7	28,7	29,4	31,9
tak, kilka razy	8,5	7,4	10,2	7,7	8,6
tak, wiele razy	4,4	3,5	5,1	1,8	6,8
brak odpowiedzi	0,5	0,8	0,4	0,5	0,4

43% badanych przyznaje, że w ciągu ostatniego miesiąca miało konflikty z nauczycielami (29% - raz czy dwa razy, 9% kilka razy, 4% wiele razy).

Przyczyny konfliktów z nauczycielami

Pytanie: Jeśli w Twojej klasie powstają jakieś konflikty, nieporozumienia uczniów z nauczycielami, to skąd się one biorą? Na jakim tle powstają na ogół w Twojej klasie?

Tabela 17 – Przyczyny konfliktów z nauczycielami

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
niegrzeczne zachowanie ucznia	82,9	90,3	81,1	87,3	74,2
lekceważenie nauczyciela przez uczniów (nie słuchają go, nie uważają na lekcji)	72,7	74,4	69,7	79,6	68,5
niesprawiedliwa ocena, uczeń nie chce pogodzić się z oceną	64,3	60,9	62,2	72,4	63,1
nauczyciel nie potrafi zapanować nad klasą	62,5	67,4	53,9	63,8	64,9
nauczyciel nie potrafi dogadać się z klasą	60,1	62,4	51,6	67,9	59,5
nauczyciel nie chce przyznać się do błędu	48,3	45,3	40,6	54,8	53,0
nauczyciel obraża uczniów	30,8	28,7	28,3	33,0	33,3
inne	3,8	4,3	6,3	2,3	2,2
nie ma konfliktów, nieporozumień uczniów z nauczycielami w mojej klasie	9,2	6,6	11,4	7,7	10,8

Najczęstszym powodem konfliktów uczniów z nauczycielami jest niegrzeczne zachowanie ucznia (opinia 83% badanych, częściej dziewczęta).

Zdaniem 73% respondentów powodem konfliktów jest lekceważenie nauczyciela przez uczniów (nie słuchają go, nie uważają na lekcji) – częściej zdaniem dziewcząt.

Wg 64% badanych powodem konfliktów bywa niesprawiedliwa ocena, uczeń nie chce pogodzić się z oceną (częściej takie zdanie wyrażają dziewczęta z szkół ponadgimnazjalnych).

Wg 63% badanych powodem konfliktów jest nieumiejętność nauczyciela zapanowania nad klasą, zdaniem 60% nieumiejętność nauczyciela dogadania się z klasą (częściej zdaniem dziewcząt).

Zdaniem 48% badanych powodem konfliktów jest niechęć nauczyciela do przyznania się do błędu (częściej zdaniem uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Wg 31% uczniów powodem konfliktów jest to, że nauczyciele obrażają uczniów.

9% badanych uważa, że w ich klasie nie ma konfliktów, nieporozumień uczniów z nauczycielami.

Odpowiedzialność za konflikty między nauczycielami a uczniami

Pytanie: *A teraz pomyśl o nieporozumieniach między nauczycielami a uczniami w Twojej klasie, i postaraj się rozważyć je „na zimno”. Czy Twoim zdaniem zazwyczaj za takie konflikty:*

Tabela 18 - Odpowiedzialność za konflikty między nauczycielami a uczniami

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
więcej odpowiedzialności ponoszą uczniowie	42,7	46,1	46,1	36,7	41,2
odpowiedzialność ponosi zarówno uczeń jak i nauczyciel (po połowie)	35,9	33,3	28,7	47,5	35,5
więcej odpowiedzialności ponoszą nauczyciele	9,6	10,5	14,6	5,4	7,5
nikt nie ponosi odpowiedzialności, tak to już jest	9,2	8,1	5,9	8,6	13,6
brak odpowiedzi	2,7	1,9	4,7	1,8	2,2

Nieco mniej niż połowa badanych (43%) jest zdania, że za konflikty nauczyciele – uczniowie więcej odpowiedzialności ponoszą uczniowie (częściej w gimnazjach).

36% badanych uważa, że obie strony konfliktu ponoszą podobną odpowiedzialność (częściej takie zdanie wypowiadają dziewczęta).

10% badanych wskazuje nauczycieli jako na stronę, która w konfliktach z uczniami ponosi więcej odpowiedzialności (częściej w gimnazjach).

Zdaniem 9% badanych *nikt nie ponosi odpowiedzialności* w sytuacji konfliktu nauczyciel – uczeń – *tak to już jest*.

Informowanie rodziców o konflikcie z nauczycielem

Pytanie: *Jeśli masz jakiś konflikt z nauczycielami w szkole, to czy informujesz o tym swoich rodziców?*

Tabela 19 - Informowanie rodziców o konflikcie z nauczycielem

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
nie, nigdy	28,3	16,7	33,1	20,8	40,5
tak, czasami	49,7	53,5	44,9	56,1	45,5
tak, zawsze	20,8	29,1	19,7	22,6	12,9
brak odpowiedzi	1,2	0,8	2,4	0,5	1,1

Aż ponad 70% badanych informuje rodziców o konfliktach z nauczycielami (21% zawsze, 50% czasami). Rzadziej przekazują rodzicom takie informacje chłopcy.

Przemoc nauczycieli wobec uczniów

Pytanie: *Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA byłeś świadkiem wydarzenia, w którym nauczyciel w Twojej szkole:*

Tabela 20 – Przemoc nauczycieli wobec uczniów

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
krzyczał na uczniów	71,5	80,6	69,3	67,0	68,8
wyrzucał uczniów z klasy	41,6	39,1	43,7	43,0	40,9
ośmieszał, zawstydział uczniów	27,2	25,2	26,8	29,4	27,6
poszturchiwał, popychał uczniów	8,9	5,8	14,2	6,3	9,0

Ponad 70% badanych twierdzi, że w ciągu ostatniego miesiąca było świadkiem wydarzenia, w którym nauczyciel krzyczał na uczniów (najczęściej dziewczęta z gimnazjów).

42% badanych twierdzi, że widziało, jak nauczyciel w ciągu ostatniego miesiąca wyrzucał uczniów z klasy.

27% badanych twierdzi, że w ciągu ostatniego miesiąca było świadkiem wydarzenia, w którym nauczyciel ośmieszał lub zawstydział uczniów.

9% badanych widziało, jak (w ostatnim miesiącu) nauczyciel poszturchiwał lub popychał uczniów (częściej chłopcy).

Atmosfera w szkole

Z listy różnych stwierdzeń badani wskazywali te, które charakteryzują ich szkołę oraz ich samopoczucie w związku ze szkołą. Stwierdzenia opisywały negatywne i pozytywne aspekty sytuacji szkolnej. W tabeli uporządkowano stwierdzenia wg częstotliwości wskazań, oddzielnie grupę stwierdzeń negatywnych i oddzielnie stwierdzenia pozytywne

Tabela 21 – Atmosfera w szkole

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna- zjalne dziewczęta	4- ponadgimna- zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
Stwierdzenia negatywne					
nudzę się na lekcjach	58,6	54,7	55,9	64,3	60,2
boję się niektórych lekcji	56,0	56,2	48,4	68,8	52,7
w mojej szkole nauczyciele tak naprawdę nie wiedzą, co się dzieje wśród uczniów	54,7	54,7	47,2	61,1	56,6
w mojej szkole zdarza się, że uczniowie są agresywni wobec nauczycieli	37,1	46,9	37,0	33,9	30,5
w mojej szkole nauczyciele często krzyczą na uczniów	36,3	41,9	36,6	38,5	29,0
w mojej szkole jest dużo agresji i przemocy pomiędzy uczniami	28,1	34,5	39,0	17,2	20,8
denerwuję się przed pójściem do szkoły	27,6	23,3	35,0	24,9	26,9
nauczyciele w mojej szkole gnębią uczniów, których nie lubią	22,9	21,7	25,2	19,5	24,7
przebywając w szkole obawiam się o swoje bezpieczeństwo	18,6	22,1	26,8	9,5	15,1
boję się iść do szkoły	13,9	10,9	20,1	10,0	14,3
Stwierdzenia pozytywne					
nauczyciele w mojej szkole szanują uczniów	65,1	65,9	65,0	71,5	59,5
nauczyciele w mojej szkole są życzliwi w stosunku do uczniów	56,0	54,7	60,2	60,6	49,8
podczas lekcji w mojej szkole można otwarcie wyrażać swoje zdanie	51,7	50,0	52,8	51,1	52,7
w szkole naprawdę się rozwijam, czuję, że idę naprzód	49,9	60,9	51,2	45,7	41,9
w mojej szkole panuje miła i swobodna atmosfera	43,1	38,4	39,4	52,0	43,7
lekcje mnie interesują	39,9	50,0	39,4	41,2	30,1
w mojej szkole uczniowie szanują się wzajemnie	38,0	25,2	30,7	50,2	47,0
uczniowie w mojej szkole szanują nauczycieli	30,8	28,3	30,7	34,8	30,1
w szkole czuję się doceniany	28,5	31,0	35,0	24,4	23,3
chodzenie do szkoły sprawia mi radość	23,6	29,1	26,0	27,1	13,6
chętnie spędzam czas w mojej szkole nawet po lekcjach	16,8	25,2	24,4	9,0	8,2
Stwierdzenia neutralne					
w mojej szkole jest duża rywalizacja między uczniami, duża konkurencja	40,5	49,2	44,1	38,5	30,8
w mojej szkole jest rygor, dyscyplina	30,4	23,6	22,4	46,2	31,5

Wśród stwierdzeń negatywnych:

- badani najczęściej twierdzą, że nudzą się na lekcjach (59%, częściej badani ze szkół ponadgimnazjalnych),
- 56% boi się niektórych lekcji (częściej dziewczęta),
- zdaniem 55% badanych w ich szkole nauczyciele tak naprawdę nie wiedzą, co się dzieje wśród uczniów (częściej zdaniem dziewcząt),

- 37% uważa, że w ich szkole zdarza się, że uczniowie są agresywni wobec nauczycieli (częściej w gimnazjach),
- 36% jest zdania, że w ich szkole nauczyciele często krzyczą na uczniów (częściej w opinii dziewcząt),
- wg 28% badanych w ich szkole jest dużo agresji i przemocy pomiędzy uczniami (częściej zdaniem badanych gimnazjalistów),
- 28% badanych przyznaje, że denerwuje się przed pójściem do szkoły (najczęściej chłopcy z gimnazjów),
- zdaniem 23% nauczyciele w ich szkole gnębią uczniów, których nie lubią,
- 19% twierdzi, że przebywając w szkole obawia się o swoje bezpieczeństwo (częściej gimnazjaliści),
- 14% badanych boi się iść do szkoły (częściej chłopcy).

Wśród stwierdzeń pozytywnych:

- najczęściej wskazywane jest stwierdzenie *nauczyciele w mojej szkole szanują uczniów* – 65%, najczęściej w grupie dziewcząt ze szkół ponadgimnazjalnych,
- wg 56% badanych nauczyciele w ich szkole są życzliwi w stosunku do uczniów (częściej zdaniem chłopców z gimnazjów i dziewcząt ze szkół ponadgimnazjalnych),
- zdaniem 52% badanych podczas lekcji w ich szkole można otwarcie wyrażać swoje zdanie,
- 50% badanych uważa, że w szkole naprawdę się rozwijają, czują, że idą naprzód,
- Zdaniem 43% badanych w ich szkole panuje miła i swobodna atmosfera,
- 40% badanych stwierdza, że lekcje ich interesują,
- wg 38% uczniowie szanują się wzajemnie, a zdaniem 31% uczniowie szanują nauczycieli,
- 29% czuje się docenianych,
- 24% chodzenie do szkoły sprawia radość,
- 17% chętnie spędza czas w szkole nawet po lekcjach.

2 stwierdzenia uznano za neutralne:

- 41% badanych uważa, że w ich szkole jest duża rywalizacja między uczniami, duża konkurencja (częściej w gimnazjach),
- 30% jest zdania, że w ich szkole jest rygor, dyscyplina (częściej w szkołach ponadgimnazjalnych).

Papierosy

Pytanie: Czy palisz papierosy?

Tabela 22 – Doświadczenia z papierosami

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
tak	24,9	15,9	13,8	37,6	33,3
nie	73,7	82,9	85,4	59,3	65,9
brak odpowiedzi	1,4	1,2	0,8	3,2	0,7

$\frac{1}{4}$ badanych przyznaje się do palenia papierosów. Częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych.

Pytanie: Jeśli palisz papierosy, to ile przeciętnie papierosów wypalasz w ciągu tygodnia ?

Tabela 23 Ilość wypalanych papierosów (odpowiedzi tylko osób palących)

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=252	N=41	N=35	N=83	N=93
do paczki	21,4	31,7	22,9	21,7	16,1
2-3 paczki	26,2	29,3	25,7	36,1	16,1
4-5 paczek	20,2	9,8	14,3	15,7	31,2
ponad 6 paczek	15,9	4,9	17,1	10,8	24,7
brak danych	16,3	24,4	20,0	15,7	11,8

$\frac{1}{5}$ palących pali tygodniowo nie więcej niż jedną paczkę papierosów (taką ilość najczęściej deklarują dziewczęta z gimnazjów).

$\frac{1}{4}$ palących wypala tygodniowo 2-3 paczki papierosów (taką ilość najczęściej deklarują dziewczęta ze szkół ponadgimnazjalnych i chłopcy z gimnazjów).

$\frac{1}{5}$ palących wypala tygodniowo 4-5 paczek (taką ilość najczęściej deklarują chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych).

Ponad 6 paczek deklaruje 16% palących, częściej chłopcy.

Alkohol

Pytanie: *Kiedy ostatni raz piłeś(aś) alkohol (piwo, wino, coś mocniejszego)?*

Tabela 24 – Doświadczenia z alkoholem

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
nie zdarzyło się	22,2	31,8	40,9	6,3	9,0
dawniej niż pół roku temu	17,3	23,6	23,2	12,7	9,7
przed miesiącem	12,2	12,4	9,4	16,7	10,8
w ciągu ostatniego miesiąca	15,1	14,0	7,1	21,3	18,6
w ciągu ostatniego tygodnia	31,7	17,1	16,9	42,1	50,5
brak odpowiedzi	1,5	1,2	2,4	0,9	1,4

22% badanych twierdzi, że nigdy nie piło alkoholu (częściej takiej odpowiedzi udzielają uczniowie gimnazjów).

Kontakt z alkoholem dawniej niż pół roku temu deklaruje 17% badanych, częściej uczniowie gimnazjów.

Przed miesiącem piło alkohol 12% badanych.

W ciągu ostatniego miesiąca (ale dawniej niż w ciągu ostatniego tygodnia) kontakt z alkoholem miało 15% badanych, częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych.

W ciągu ostatniego tygodnia piło alkohol 32% badanych (częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

Doświadczenia z narkotykami

Pytanie: *Kiedy ostatnio paliłeś(aś) marihuanę/haszysz lub brałeś(aś) inne narkotyki?*

Tabela 25 – Doświadczenia z narkotykami

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
nie zdarzyło się	75,4	86,8	85,8	71,0	58,8
dawniej niż przed pół rokiem	12,8	6,2	6,7	19,0	19,7
przed miesiącem	2,9	2,7	1,6	3,2	3,9
w ciągu ostatniego miesiąca	8,2	2,3	5,1	6,8	17,6
brak odpowiedzi	0,7	1,9	0,8	0,0	0,0

¾ badanych nie miało doświadczeń z narkotykami (częściej uczniowie gimnazjów i dziewczęta ze szkół ponadgimnazjalnych).

13% badanych deklaruje kontakty z narkotykami dawniej niż pół roku temu (częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

3% ostatni raz brało narkotyki przed miesiącem.

8% miało kontakt z narkotykami w ciągu ostatniego miesiąca (częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

Pytanie: *Ile razy w życiu paliłeś(aś) marihuanę/haszysz lub brałeś inne narkotyki?*

Tabela 26 – Częstotliwość doświadczeń z narkotykami

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
0 (nigdy)	72,5	84,5	85,8	67,4	53,4
1-2	10,0	11,2	4,7	11,3	12,5
3-5	5,8	1,2	3,5	10,0	9,0
6-19	3,9	1,6	1,2	5,4	7,2
20 lub więcej	4,2	0,0	2,0	5,0	9,7
brak odpowiedzi	3,6	1,6	2,8	0,9	8,2

10% badanych ujawnia, że miało kontakt z narkotykami 1-2 razy.

6% deklaruje 3-5 krotny kontakt z narkotykami (częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

4% deklaruje, że miało kontakt z narkotykami 6-19 razy (częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

4% przyznaje, że brało narkotyki co najmniej 20 razy (częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych).

Ocena wybranych zagrożeń

Uczniowie byli pytani czy wskazane rodzaje zagrożeń stanowią poważny problem w ich szkole.

Policzono odsetki wskazań *raczej i zdecydowanie tak* dotyczących przemocy, narkotyków, alkoholu i papierosów

Tabela 27 – Dane zagrożenie jest poważnym problemem w mojej szkole (odsetki wskazań raczej i zdecydowanie tak)

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
papierosy	59,9	62,8	60,6	66,1	51,6
przemoc	32,6	43,4	42,1	21,3	22,9
alkohol	31,9	42,2	35,4	30,3	20,4
narkotyki	19,9	19,4	20,9	20,8	18,6

Najczęściej za problem w ich szkołach badani uznają palenie papierosów (60% ocen *raczej* lub *zdecydowanie tak*). Najrzadziej zdanie to podzielają chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych.

33% badanych uznaje przemoc za poważny problem w ich szkołach (częściej uczniowie gimnazjów).

Zdaniem 32% badanych poważnym problemem w ich szkołach jest alkohol. Najrzadziej zdanie to podzielają chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych.

Narkotyki są uznawane za poważny problem w szkole przez 20% uczniów.

Radzenie sobie przez szkołę z problemami

Badani byli proszeni o ocenę, w jakim stopniu szkoła radzi sobie a/ z przemocą, b/ z takimi problemami jak alkohol, narkotyki i papierosy. Policzone odsetki wskazań *moja szkoła zupełnie sobie nie radzi i nie bardzo sobie radzi*.

Tabela 28 – Moja szkoła nie radzi sobie z danym problemem (odsetki wskazań zupełnie sobie nie radzi i nie bardzo sobie radzi)

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
przemoc	40,7	36,0	43,3	33,9	48,0
narkotyki, papierosy, alkohol	51,7	50,4	44,5	58,4	54,1

41% badanych uważa, że ich szkoła *zupełnie sobie nie radzi* z przemocą lub *nie bardzo sobie z nią radzi*. Częściej taką negatywną opinię prezentują chłopcy.

Aż 52% badanych uważa, że ich szkoła nie radzi sobie z narkotykami, papierosami, alkoholem (*zupełnie nie radzi sobie lub nie bardzo sobie radzi*). Częściej taką opinię prezentują dziewczęta.

Działania profilaktyczne podejmowane przez szkołę

Pytanie: *Które z poniższych działań miały miejsce w Twojej szkole w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA.*

Tabela 29 - Działania profilaktyczne podejmowane przez szkołę

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
spotkania i rozmowy nauczycieli z uczniami, pomagające im właściwie reagować na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole	30.3	36.8	40.9	24.9	19.0
spotkania i rozmowy specjalistów z uczniami, pomagające im właściwie reagować na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole	26.5	32.2	33.9	19.0	20.4
spotkania z rodzicami, pomagające im właściwie reagować na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole	22.1	22.1	33.9	10.9	20.4
spotkania specjalistów z nauczycielami, pomagające im właściwie reagować na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole	14.0	12.8	19.3	11.8	12.2
nie wiem, czy któreś z tych działań było podjęte	30.8	31.4	27.6	35.7	29.4

Spośród działań szkoły mających na celu pomoc we właściwym reagowaniu na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole:

- najczęściej (zdaniem 30% badanych) szkoła inicjowała w ostatnim miesiącu spotkania i rozmowy nauczycieli z uczniami. Częściej takie działania dostrzegali uczniowie gimnazjów,
- 27% badanych zarejestrowało spotkania i rozmowy specjalistów z uczniami, (częściej w gimnazjach),
- zdaniem 22% badanych szkoła organizowała spotkania z rodzicami (częściej taką opinię wyrażali chłopcy),
- spotkania specjalistów z nauczycielami zauważyło w ostatnim miesiącu 14% badanych.

Aż 31% badanych nie potrafiło udzielić odpowiedzi na pytanie.

Relacje koleżeńskie w klasie

Pytanie: *Jak układają się w Twojej klasie relacje między wami? Czy w Twojej klasie są takie osoby, od których najchętniej trzymał(a)byś się z daleka, z którymi starasz się nie utrzymywać kontaktów?*

Tabela 30 – Negatywne relacje w klasie

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
tak, 1 taka osoba	18.2	20.5	22.0	19.0	11.8
tak, 2 takie osoby	13.3	17.8	10.2	14.0	11.5
tak, 3 takie osoby	10.0	9.7	9.8	10.4	10.0
tak, 4 takie osoby	4.6	5.4	3.1	6.8	3.6
tak, więcej niż 4 takie osoby	11.9	11.2	11.4	13.1	11.8
nie	41.3	34.9	41.7	36.2	50.9
brak odpowiedzi	0.7	0.4	1.6	0.5	0.4

41% respondentów twierdzi, że nie ma w ich klasach ani jednej takiej osoby, z którą badani nie chcieliby utrzymywać kontaktów (częściej taką opinię wyrażają chłopcy).

Spośród 58% respondentów, które nie chcą utrzymywać kontaktów z co najmniej jednym rówieśnikiem w klasie 18% badanych przyznaje, że nie chce utrzymywać w klasie kontaktów z 1 osobą, 13% badanych z 2 osobami w klasie, 10% - z trzema, 5% - z czterema, 12% - z ponad czterema. Częściej niechęć do utrzymywania z kimś z klasy kontaktów wyrażają dziewczęta.

Pytanie: Czy w Twojej klasie są takie osoby, z którymi naprawdę się przyjaźnisz, na których ci zależy, z którymi najchętniej spędzałbyś czas?

Tabela 31 – Pozytywne relacje w klasie

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
tak, 1 taka osoba	12.9	19.4	9.8	12.7	10.0
tak, 2 takie osoby	16.6	19.4	15.4	22.2	10.8
tak, 3 takie osoby	12.5	16.3	13.8	10.9	9.3
tak, 4 takie osoby	10.8	9.3	7.9	13.6	12.5
tak, więcej niż 4 takie osoby	35.2	26.4	39.8	33.5	40.5
nie	11.1	7.8	11.8	6.8	16.8
brak odpowiedzi	0.9	1.6	1.6	0.5	0.0

Aż 88% badanych wskazuje, że przyjaźni się z rówieśnikami z klasy: 13% z jedną osobą, 17% - z dwiema, 13% - z trzema, 11% - z czterema, 35% - z więcej niż czterema osobami. Częściej przyjaciół w klasie wskazują dziewczęta.

11% badanych nie ma w klasie ani jednej zaprzyjaźnionej osoby (częściej chłopcy).

Cechy przywódcy klasowego/szkolnego

Pytanie: Poniżej jest lista różnych cech, które mogą zdecydować o tym, że jacyś uczniowie „rządzą” w szkole lub w klasie, inni ich słuchają. Pomyśl o swojej szkole i zaznacz na poniższej liście wszystkie te cechy, które w Twojej szkole lub klasie decydują o tym, że rówieśnicy się z kimś liczą.

Tabela 32 – Cechy przywódcy klasowego/szkolnego

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
pewność siebie wobec nauczycieli, "nie dają sobie w kaszę dmuchać"	58.8	60.5	60.6	57.9	56.3
wygląd, atrakcyjność fizyczna	55.9	64.0	52.0	56.1	52.0
fantazja, robienie ciekawych rzeczy, nawet wbrew regułom	53.5	58.9	46.9	54.8	53.4
siła, sprawność fizyczna	51.7	55.0	61.8	38.0	50.2
uprawianie sportu, osiągnięcia sportowe	49.2	51.6	59.1	33.9	50.2
duża wiedza, inteligencja	46.1	45.0	48.8	46.6	44.4
fundowanie, dzielenie się z innymi	44.4	51.6	47.2	41.2	37.6
dobrze wyniki w nauce	41.4	40.3	42.9	45.7	37.6
dobra znajomość komputerów	39.6	34.5	51.2	28.5	42.7
pieniądze	30.1	31.0	32.7	25.3	30.8
działalność w samorządzie	29.2	34.5	27.2	32.1	24.0
działania w organizacjach, np. prowadzenie projektów młodzieżowych	24.6	32.2	24.8	22.6	19.0
ważni, dobrze sytuowani rodzice	24.1	27.5	28.7	22.2	18.3

Najczęściej – jako cechę odpowiedzialną za bycie przywódcą wśród rówieśników w szkole – badani wskazali pewność siebie takiej osoby wobec nauczycieli, "nie daje sobie w kaszę dmuchać" (59% wskazań).

56% badanych wskazało wygląd, atrakcyjność fizyczną (częściej dziewczęta).

Zdaniem 54% badanych przywódca powinien charakteryzować się fantazją, robieniem ciekawych rzeczy, nawet wbrew regułom.

Wg 52% badanych przywódca rówieśniczy powinien być silny i sprawny fizycznie, zdaniem 49% powinien uprawiać sport i mieć osiągnięcia sportowe (te cech częściej wskazywali chłopcy).

46% badanych wskazało dużą wiedzę, inteligencję jako cechy przywódcy.

Zdaniem 44% przywódca powinien fundować, dzielić się z innymi (częściej zdaniem uczniów gimnazjów).

41% badanych uważa, że przywódca powinien mieć dobre wyniki w nauce.

Zdaniem 40% (częściej chłopców) przywódca powinien wykazać się dobrą znajomością komputerów.

Wg 30% przywódca powinien mieć pieniądze.

Zdaniem 29% (częściej dziewcząt) przywódca powinien działać w samorządzie, wg 25% (częściej zdaniem dziewcząt z gimnazjów) powinien działać w organizacjach, np. prowadzić projekty młodzieżowe.

¼ badanych uważa, że powinien mieć ważnych, dobrze sytuowanych rodziców (częściej zdaniem uczniów gimnazjów).

Pozaszkolna aktywność młodzieży

Pytanie: *Czy chodzisz na jakieś płatne zajęcia dodatkowe?*

Tabela 33 – Uczestnictwo w płatnych zajęciach dodatkowych

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
zajęcia sportowe	28.9	28.7	34.6	13.6	35.8
kurs języka obcego	16.2	22.9	22.0	13.6	6.8
zajęcia wyrównawcze albo korepetycje	11.0	15.1	14.2	10.0	5.0
zajęcia hobbystyczne (np. fotografia, malarstwo, teatr)	9.0	14.0	11.0	4.1	6.5
inne	7.3	11.6	7.9	3.6	5.7

Najczęściej młodzież chodzi na płatne zajęcia sportowe – 29%. Dane pokazują, że o ile w gimnazjum dziewczęta tylko nieco rzadziej chodzą na takie zajęcia od swoich rówieśników, to na poziomie szkół ponadgimnazjalnych często rezygnują z zajęć.

16% badanych deklaruje uczestnictwo w płatnych kursach językowych (częściej w gimnazjum, najrzadziej chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych).

11% młodzieży chodzi na płatne zajęcia wyrównawcze lub korepetycje (częściej w gimnazjum, najrzadziej chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych).

W płatnych zajęciach hobbystycznych uczestniczy 9% badanych (częściej w gimnazjach).

Młodzież była proszona o oszacowanie częstotliwości spędzania czasu na wybranych czynnościach umieszczonych na liście. W tabeli zaprezentowano zestawienie odsetków odpowiedzi *codziennie* lub *prawie codziennie* w odniesieniu do branych pod uwagę aktywności.

Tabela 34 - Codzienne lub prawie codzienne spędzanie czasu na następujących czynnościach:

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
słuchanie muzyki	87.2	88.8	79.1	92.8	88.5
oglądanie telewizji	83.5	86.0	83.9	85.5	79.2
pomaganie w domu	65.3	73.3	59.4	76.5	54.5
Internet	63.1	62.4	61.8	56.6	70.3
spotykanie się z kolegami poza domem i szkołą	57.2	61.5	55.7	50.2	60.1
uprawianie sportu	50.2	54.3	66.9	24.4	51.6
gry komputerowe	46.1	36.8	67.3	18.6	57.3
oglądanie filmów na video/DVD	42.5	37.6	53.9	32.1	44.8
odwiedzanie kolegów w domu	39.1	38.8	34.3	41.6	41.9
zapraszanie kolegów do siebie do domu	33.6	34.1	27.2	35.3	37.6
czytanie książek	16.2	26.0	18.9	9.5	10.0
zajęcia pozalekcyjne rozwijające zainteresowania	13.9	16.3	21.3	2.7	14.0
nauka języka poza lekcjami w szkole	8.9	10.5	14.6	4.1	6.1
chodzenie do kina	7.7	7.4	12.2	4.5	6.5

Odsetki odpowiedzi *codziennie* lub *prawie codziennie* odnośnie poszczególnych aktywności:

- najczęściej młodzież słucha muzyki – 87% badanych wskazało odpowiedzi *codziennie* lub *prawie codziennie* odnośnie tej aktywności,
- nieznacznie rzadziej (84%) badani twierdzili, że *codziennie* lub *prawie codziennie* oglądają telewizję,
- 65% badanych pomaga w domu (częściej dziewczęta),
- w Internecie spędza czas *codziennie* lub *prawie codziennie* 63% badanych,
- 57% spotyka się z kolegami poza domem i szkołą,
- sport uprawia 50% badanych, najrzadziej dziewczęta ze szkół ponadgimnazjalnych,
- w gry komputerowe gra 46% badanych, częściej chłopcy,
- filmy na video/DVD ogląda 43% badanych, częściej chłopcy,
- 39% odwiedza kolegów w domu, częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych,
- 34% zaprasza kolegów do siebie do domu, częściej uczniowie szkół ponadgimnazjalnych,
- książki czyta 16% badanych, częściej uczniowie gimnazjów,
- 14% uczestniczy w zajęciach pozalekcyjnych rozwijających zainteresowania, częściej uczniowie gimnazjów,
- 9% uczy się języka poza lekcjami w szkole, częściej uczniowie gimnazjów,
- 8% chodzi codziennie lub prawie codziennie do kina, częściej uczniowie gimnazjów.

Źródła wsparcia, z którego korzysta młodzież

Pytanie: *Gdy znajdujesz się w trudnej sytuacji życiowej, to na kogo możesz liczyć, komu mówisz o swoim problemie?*

Tabela 35 - Źródła wsparcia, z którego korzysta młodzież

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1012	N=258	N=254	N=221	N=279
matka	74.5	76.0	74.0	74.7	73.5
kolega/koleżanka	59.0	69.4	40.2	76.0	53.0
dziewczyna/chłopak	49.8	45.3	36.2	72.4	48.4
ojciec	45.8	41.5	56.3	35.7	48.4
rodzeństwo	42.3	38.8	34.6	49.8	46.6
ktoś z dalszej rodziny	22.9	21.3	26.4	20.8	22.9
wychowawca klasy	17.7	17.8	24.4	15.4	13.3
pedagog szkolny	15.7	15.5	22.4	15.8	9.7
inny nauczyciel nie będący wychowawcą klasy	10.3	12.4	11.8	8.6	8.2
ksiądz	8.7	5.0	12.6	8.6	8.6
poradnia lub inna instytucja (w tym telefon zaufania)	5.7	2.7	10.2	5.4	4.7
do nikogo się nie zwracam, próbuję sam(a) uporać się z problemem	17.4	13.6	24.0	13.6	17.9

Najczęściej badana młodzież deklaruje gotowość do zwrócenia się – w razie trudnej sytuacji życiowej – do matki (75%).

Do kolegi/koleżanki zwróci się 59% badanych, częściej dziewczęta.

Do dziewczyny/chłopaka zwróci się 50% badanych, częściej dziewczęta.

Na ojca może liczyć 46% badanych, częściej chłopcy.

Rodzeństwu jest gotowych zwierzyć się z problemów 42% badanych, częściej ze szkół ponadgimnazjalnych.

Do kogoś z dalszej rodziny ma zaufanie 23% badanych.

Do wychowawcy klasy uda się po pomoc 18% badanych, częściej młodzież z gimnazjów.

Zaufanie do pedagoga szkolnego deklaruje zaufanie 16% młodzieży, najrzadziej chłopcy ze szkół ponadgimnazjalnych.

Do innego nauczyciela nie będącego wychowawcą klasy zwróci się po pomoc 10% badanych.

Zaufanie do księdza deklaruje 9% badanych, najczęściej chłopcy z gimnazjów.

Z pomocy poradni lub innej instytucji (w tym telefonu zaufania) skorzysta 6% badanych, najczęściej chłopcy z gimnazjów.

17% respondentów nie ma zaufania do nikogo i będzie próbować samodzielnie uporać się z problemem, częściej chłopcy.

5. Ewaluacja

Po zakończeniu planowanych oddziaływań (2-godzinny warsztat dla uczniów 120 klas w 10 szkołach, 12-godzinny warsztat dla 20 nauczycieli, 20-godzinny warsztat dla młodocianych mediatorów, 12-godzinny warsztat umiejętności mediacyjnych i interwencyjnych dla wolontariuszy-studentów psychologii, objęcie opieką superwizyjną 10 Szkolnych Zespołów Mediacji i Interwencji i przeprowadzenie dwóch sesji superwizyjnych w każdym zespole) wykonano badania posttestowe, których celem była ocena zrealizowanego programu.

Ocena dokonana została na 6 wymiarach, poprzez wyrażenie przez respondentów opinii o różnych aspektach programu:

- przydatność udziału w programie,
- wpływ zajęć na zmniejszenie agresji i przemocy w środowisku szkolnym,
- przygotowanie prowadzących,
- materiały do zajęć,
- czy zajęcia były ciekawe,
- chęć uczestnictwa w kontynuacji zajęć.

Dodatkowo badani dokonywali oceny:

- poziomu trudności zajęć,
- ilości czasu przeznaczonego na zajęcia.

Ponadto porównano odpowiedzi na wybrane pytania zadane w pre- i posttestie.

Opinie na temat programu

Badani dokonywali oceny na skali 5-stopniowej. Poniższa tabela prezentuje zsumowane dwie najwyższe oceny każdego wymiaru

Tabela 36 – Opinie na temat programu (odsetki ocen najwyższych)

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczeta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczeta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1002	N=260	N=253	N=233	N=256
chęć uczestnictwa w kontynuacji zajęć	70,6	75,4	68,0	73,4	65,6
przygotowanie prowadzących	68,8	69,2	62,5	78,1	66,0
materiały do zajęć	56,7	59,2	49,0	63,5	55,5
czy zajęcia były ciekawe	53,2	54,2	45,5	59,2	54,3
ocena przydatności udziału w programie	49,0	52,7	49,8	52,8	41,0
wpływ zajęć na zmniejszenie agresji i przemocy	13,2	14,6	14,6	9,9	13,3

Na pytanie: *Gdyby zajęcia na temat przeciwdziałania agresji i przemocy były kontynuowane w tym roku, czy chciałbyś wziąć w nich udział?* 71% badanych udzieliło odpowiedzi *raczej i zdecydowanie tak*. Częściej zainteresowanie udziałem w kontynuacji zajęć deklarują dziewczęta.

69% odpowiedzi *raczej i zdecydowanie dobrze* zanotowaliśmy w reakcji na pytanie: *Jak oceniasz przygotowanie zawodowe prowadzącego zajęcia przeciwdziałania agresji i przemocy?* Lepiej przygotowanie zawodowe prowadzących oceniają dziewczęta.

Na pytanie: *Jak oceniasz zaproponowane materiały do tych zajęć?* 57% badanych udzieliło odpowiedzi *raczej i zdecydowanie dobrze*. Częściej materiały do zajęć chwaliły dziewczęta.

53% badanych uznało zajęcia za *raczej lub zdecydowanie ciekawe*. Częściej za ciekawe uznawały zajęcia dziewczęta.

Na pytanie *Czy udział w tych zajęciach oceniasz jako przydatny dla siebie czy nieprzydatny?* 49% respondentów odpowiedziało, że udział był dla nich *raczej lub zdecydowanie przydatny*. Częściej wyżej przydatność zajęć oceniały dziewczęta.

Na pytanie: *Czy przeprowadzenie tych zajęć w różnych klasach Twojej szkoły przyczyniło się do zmniejszenia problemu agresji i przemocy w Twojej szkole, czy nie?* 13% badanych odpowiedziało twierdząco (*raczej lub zdecydowanie tak*).

Pytanie: *Jak oceniasz poziom trudności tych zajęć?*

Tabela 37 – Ocena poziomu trudności zajęć

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1002	N=260	N=253	N=233	N=256
za trudne	6,3	2,3	8,7	3,9	10,2
właściwy poziom trudności	45,6	43,1	46,2	45,5	47,7
za łatwe	47,7	54,2	44,7	50,6	41,4

Zdaniem 46% respondentów zajęcia miały właściwy poziom trudności. Wg aż 48% były za łatwe (częściej zdaniem dziewcząt). 6% badanych (częściej chłopcy) stwierdziło, że zajęcia były za trudne.

Pytanie: *Jak oceniasz ilość czasu przeznaczoną na te zajęcia?*

Zajęcia były realizowane w 2-godzinny blok dla każdej klasy.

Tabela 38 – Ocena ilości czasu przeznaczoną na zajęcia

	kategoria				
	total	1- gimnazjum dziewczęta	2-gimnazjum chłopcy	3- ponadgimna zjalne dziewczęta	4- ponadgimna zjalne chłopcy
	N=1002	N=260	N=253	N=233	N=256
za dużo czasu	10,2	7,3	13,4	9,0	10,9
właściwa ilość czasu	31,0	32,3	23,7	37,8	30,9
za mało czasu	58,1	59,6	62,1	53,2	57,0

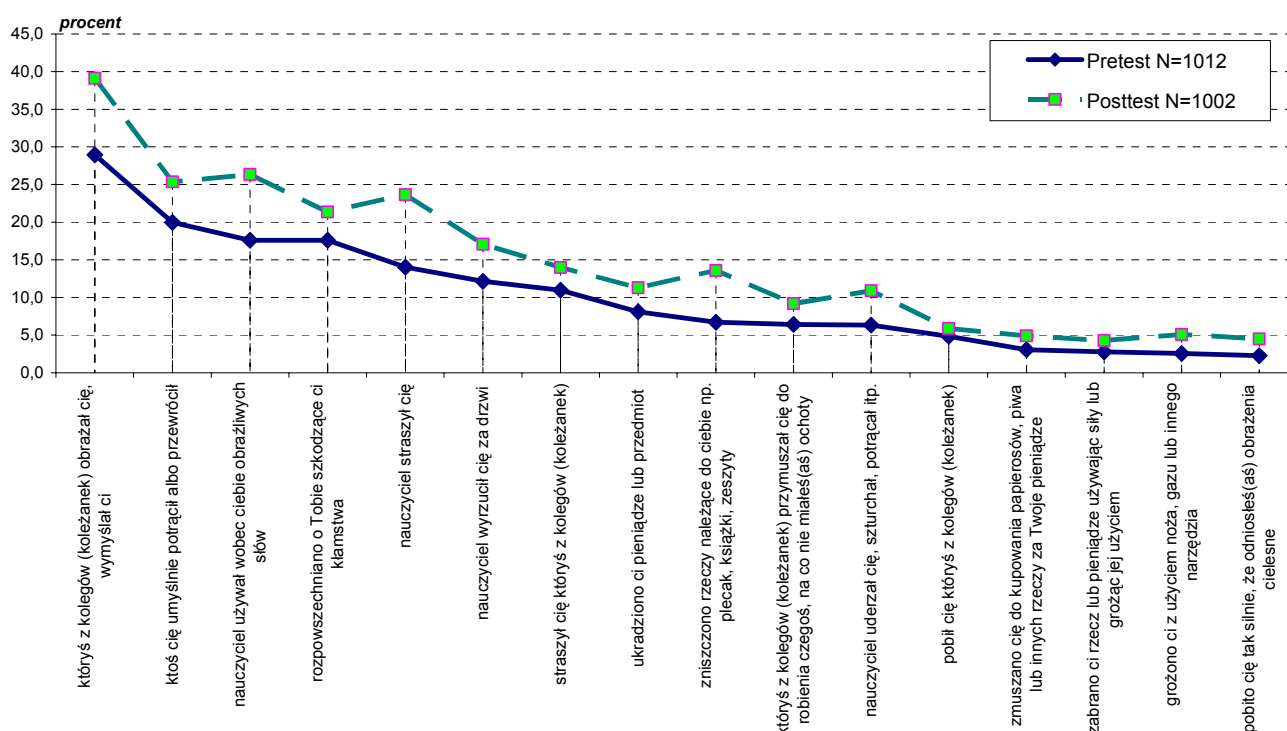
Zdaniem tylko 31% badanych na zajęcia przeznaczono właściwą ilość czasu. Wg 58% respondentów zajęcia trwały za krótko. Przeciwnego zdania było 10% badanych.

Porównanie odpowiedzi pre- i posttestowych na wybrane pytania

W badaniu posttestowym powtórzono 11 pytań, które były zadawane w preteście. Poniższe wykresy prezentują rozkłady odpowiedzi udzielonych na każde pytanie w pre- i postteście.

Pytanie: *Na liście poniżej wymienione są różne rodzaje przemocy, jakie zdarzają się w szkołach. Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA, że:*

Wykres 6 – Przemoc doświadczana – porównanie pre- i posttestu

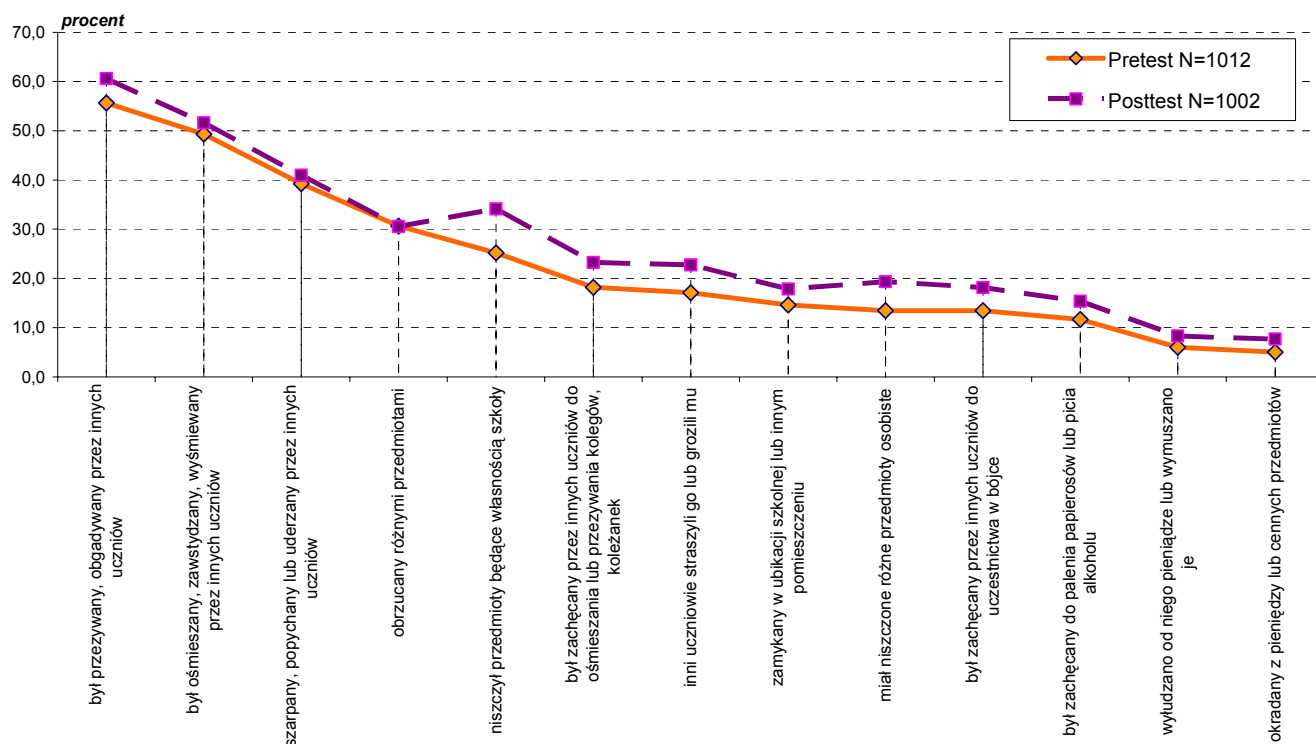

Systematycznie w etapie posttestowym badań każdy rodzaj przemocy jest nieco częściej wskazywany, niż w etapie pretestowym badań (częściej od 1% do 10%).

Rozkłady częstotliwości wskazań poszczególnych typów przemocy są podobne w obu etapach badań (najczęściej w obu etapach wskazywana jest kategoria *któryś z kolegów (koleżanek) obrażał cię, wymyślał ci*, najrzadziej *pobito cię tak silnie, że odniosłeś(aś) obrażenia cieleśne*).

Pytanie: Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA byłeś świadkiem wydarzenia, w którym uczeń z Twojej klasy lub szkoły był:

Wykres 7 – Bycie świadkiem przemocy – porównanie pre- i posttestu

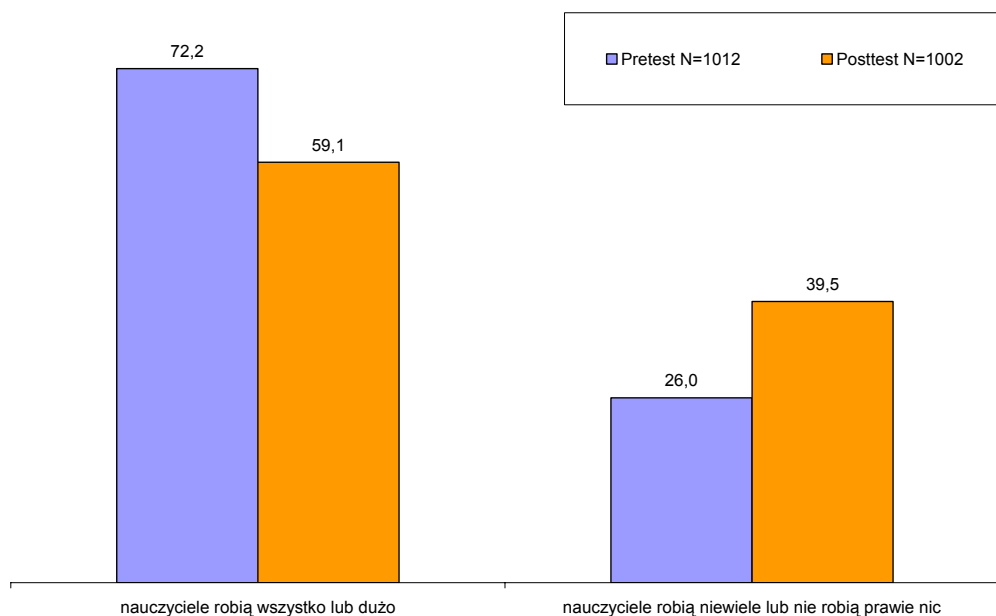

Systematycznie w etapie posttestowym badań prawie każdy rodzaj przemocy jest nieco częściej wskazywany, niż w etapie pretestowym badań (częściej od 2% do 6%). Wyjątkiem jest bycie świadkiem *obrzucania różnymi przedmiotami*, gdzie w preteście odsetek wskazań wyniósł 30,6%, w postteście 30,5%.

Rozkłady częstotliwości wskazań poszczególnych typów przemocy są podobne w obu etapach badań (najczęściej w obu etapach wskazywana jest kategoria *bycie świadkiem przezywania, obgadywania przez innych uczniów* najrzadziej *bycie świadkiem okradania z pieniędzy lub cennych przedmiotów*).

Pytanie: *Czy nauczyciele robią wystarczająco dużo, żeby w szkole było bezpiecznie?*

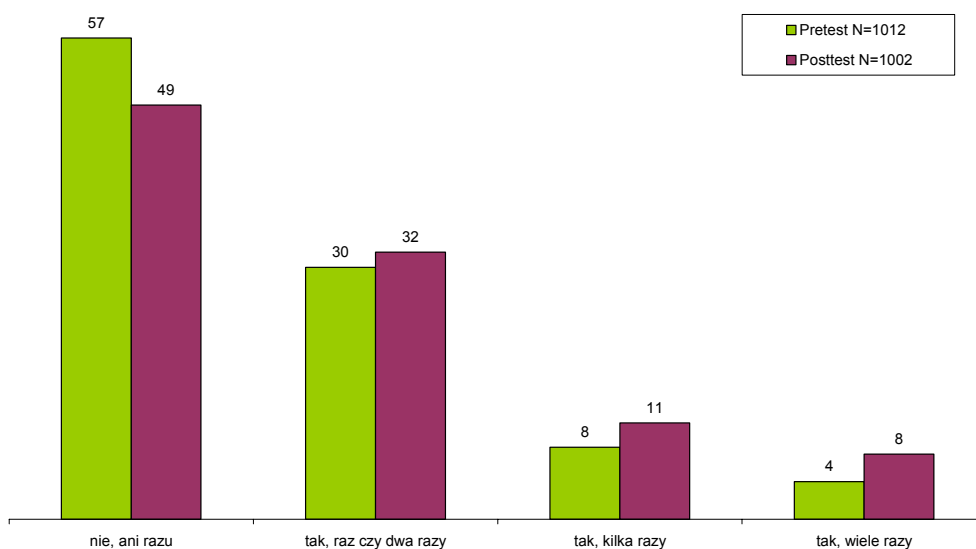
Wykres 8 – Ocena działań nauczycieli przeciwdziałających przemocy – porównanie pre- i posttestu

W posttestowym etapie badań zmniejszył się odsetek respondentów twierdzących, że nauczyciele *robią wszystko, co jest możliwe, żeby w szkole było bezpiecznie*, albo że nauczyciele *robią dużo, żeby w szkole było bezpiecznie, choć nie wszystko się udaje* (z 72% w preteście do 59% w postteście). Jednocześnie zwiększył się odsetek wskazań stwierdzeń, że nauczyciele *robią niewiele, żeby w szkole było bezpiecznie* lub że *nie robią prawie nic, żeby w szkole było bezpiecznie* (z 26% do 40%).

Pytanie: *Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA zdarzyło Ci się mieć jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?*

Wykres 9 – Konflikty z nauczycielami – porównanie pre- i posttestu

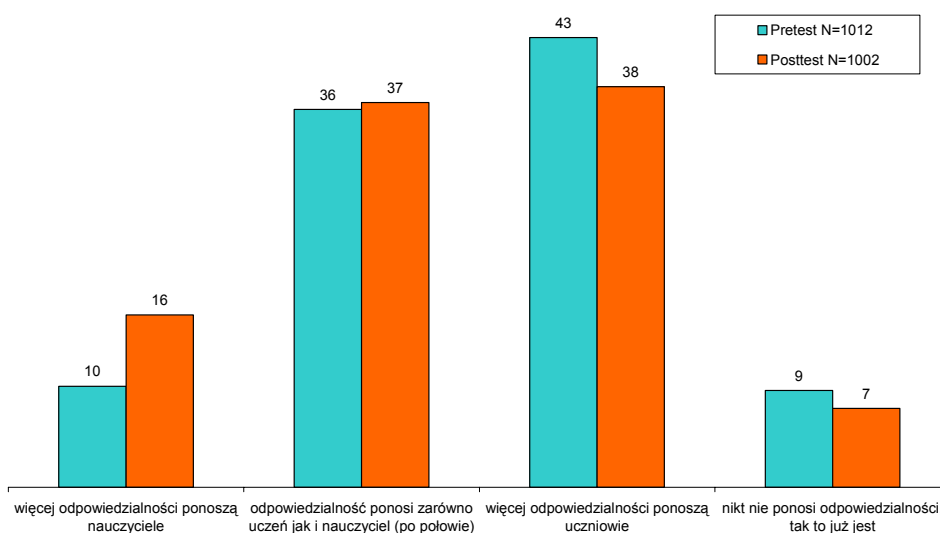

W posttestowym etapie badań zmniejszył się odsetek respondentów twierdzących, że nie mieli w ciągu ostatniego miesiąca ani jednego konfliktu z nauczycielami (z 57% do 49%).

O 9% wzrosła ilość respondentów ujawniających co najmniej jeden konflikt z nauczycielem.

Pytanie: *Pomyśl o nieporozumieniach między nauczycielami a uczniami w Twojej klasie i postaraj się rozważyć je „na zimno”. Czy Twoim zdaniem zazwyczaj za takie konflikty:*

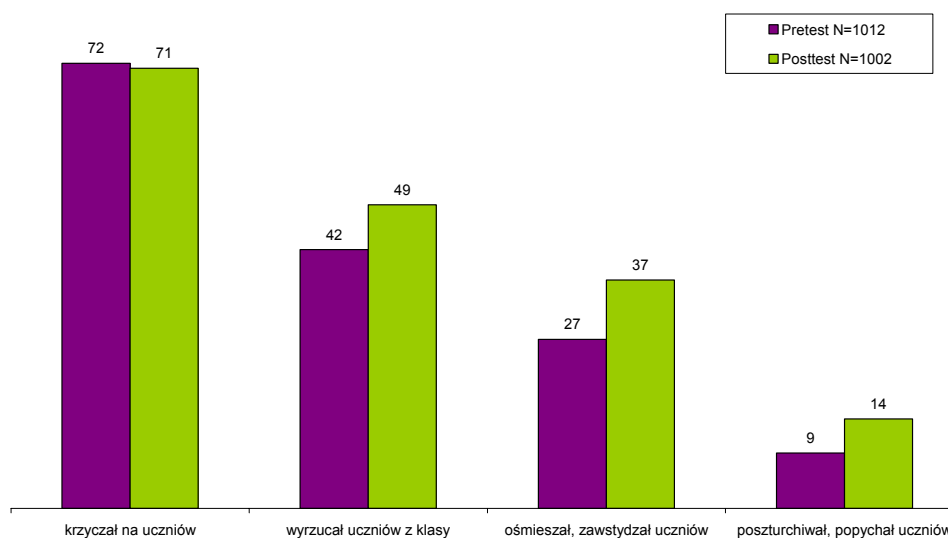
Wykres 10 – Odpowiedzialność za konflikty między nauczycielami a uczniami - porównanie pre- i posttestu

W posttestowym etapie badań zwiększył się odsetek respondentów twierdzących, że więcej odpowiedzialności ponoszą nauczyciele (z 10% do 16%), zmniejszył natomiast odsetek badanych tg których więcej odpowiedzialności ponoszą uczniowie (z 43% do 38%).

Pytanie: *Czy w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA byłeś świadkiem wydarzenia, w którym nauczyciel w Twojej szkole:*

Wykres 11 – Nauczyciele jako sprawcy przemocy - porównanie pre- i posttestu

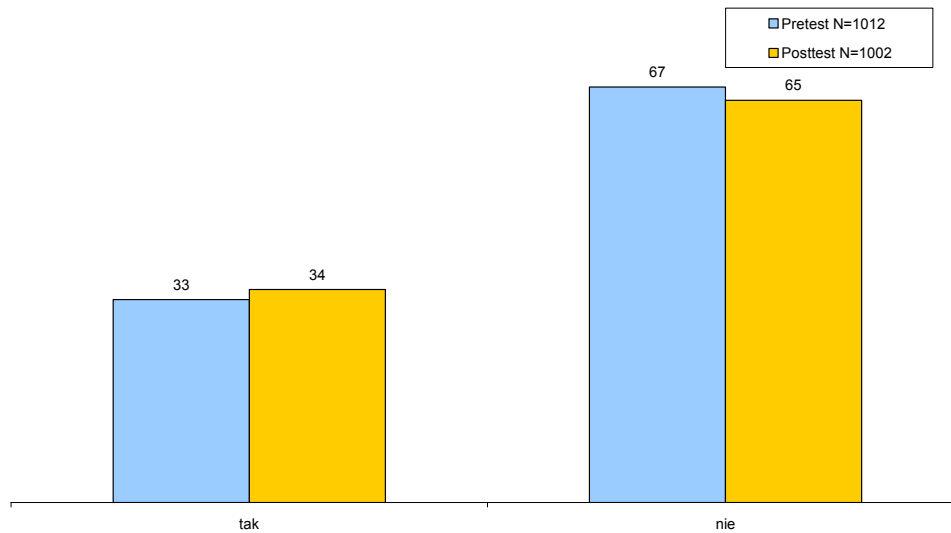
W posttestowym etapie badań zwiększył się odsetek respondentów twierdzących, że byli świadkami sytuacji, w której nauczyciel:

- wyrzucał uczniów z klasy (wzrost o 7% wskazań),
- ośmieszał, zawstydział uczniów (o 10%),
- poszturchiwał, popychał uczniów (o 5%).

W przypadku bycia świadkiem sytuacji, w której nauczyciel krzyczał na uczniów odsetki wskazań są podobne w obu etapach badań.

Pytanie: *Jak uważasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?*

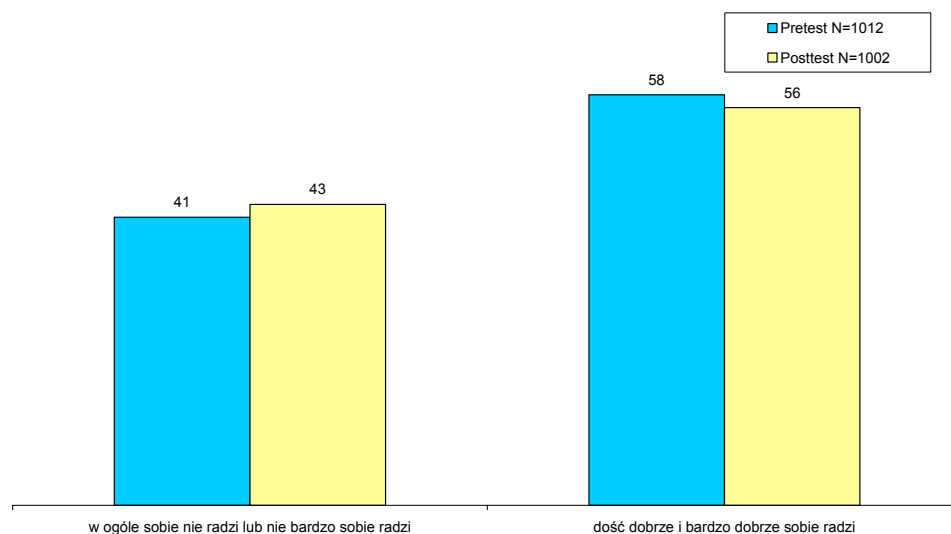
Wykres 12 – Czy przemoc jest poważnym problemem w mojej szkole - porównanie pre- i posttestu

W obu etapach odsetki ocen uznających przemoc za poważny problem w szkole są podobne (różnica nie przekracza 2%).

Pytanie: *Jak Twoja szkoła radzi sobie z problemami przemocy w szkole?*

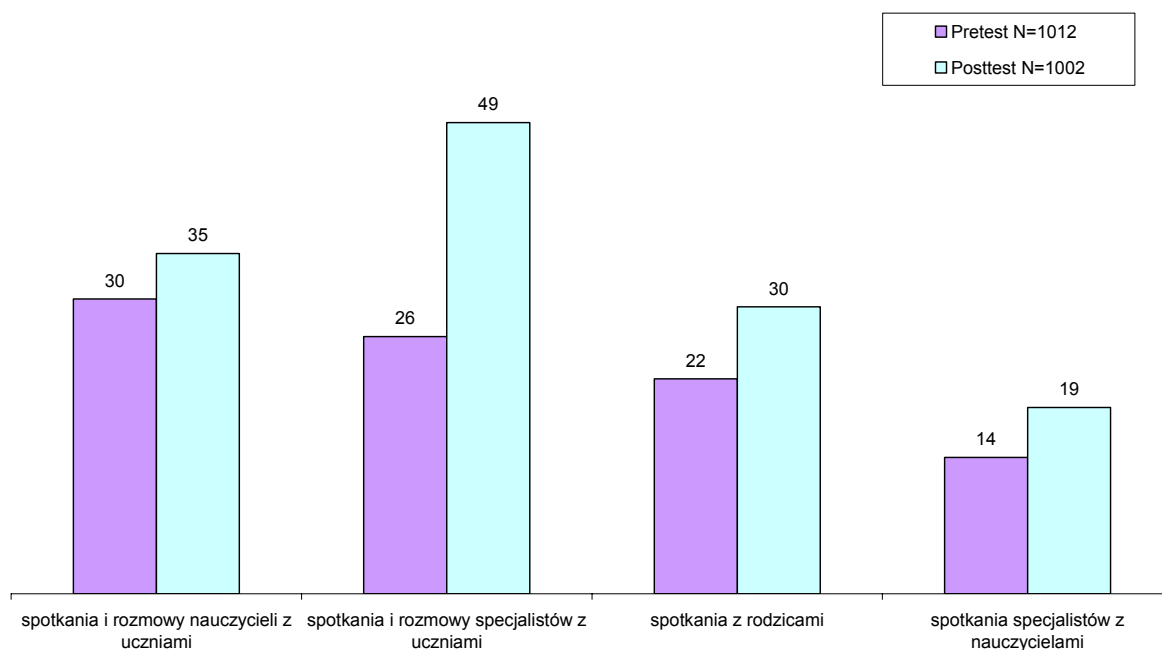
Wykres 13 – Skuteczność szkoły w radzeniu sobie z przemocą - porównanie pre- i posttestu

W obu etapach odsetki stwierdzeń, że szkoła w ogóle sobie nie radzi lub nie bardzo sobie radzi z przemocą są podobne (odpowiednio 41% i 43%). Także różnica w odsetkach stwierdzeń, że szkoła dość dobrze i bardzo dobrze sobie radzi z przemocą jest nieznaczna (odpowiednio 58% i 56%).

Pytanie: *Zaznacz, które z poniższych działań miały miejsce w Twojej szkole w ciągu OSTATNIEGO MIESIĄCA.*

Wykres 14 – Działania profilaktyczne szkoły - porównanie pre- i posttestu

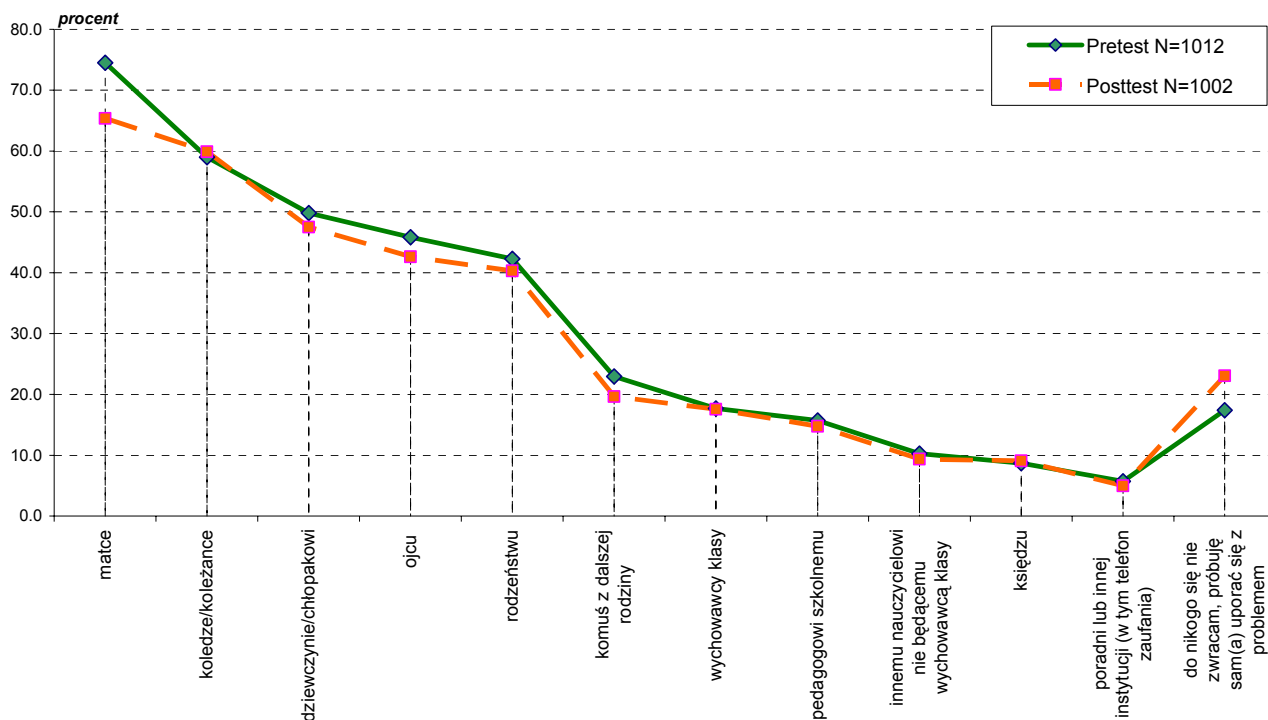

Szkoły zintensyfikowały – zdaniem badanych - działania nakierowane na pomaganie uczniom, rodzicom i nauczycielom właściwie reagować na negatywne zjawiska (narkotyki, alkohol, przemoc) w szkole:

- 30% badanych w etapie pretestowym twierdziła, że w ostatnim miesiącu prowadzone były spotkania i rozmowy nauczycieli z uczniami, w etapie posttestowym – 35%,
- wg 26% badanych w preteście miały miejsce w szkole spotkania i rozmowy specjalistów z uczniami, w postteście odsetek rejestrujących spotkania tego typu wzrósł do 49%,
- zdaniem 22% w preteście odbywały się w ostatnim miesiącu spotkania z rodzicami, w postteście tego typu spotkania relacjonuje 30% badanych,
- wskazania dotyczące spotkań specjalistów z nauczycielami wzrosły z 14% w preteście do 19% w postteście.

Pytanie: *Gdy znajdujesz się w trudnej sytuacji życiowej, to na kogo możesz liczyć, komu mówisz o swoim problemie?*

Wykres 15 – Źródła wsparcia, z którego korzysta młodzież - porównanie pre- i posttestu

Systematycznie w etapie posttestowym badań większość źródeł wsparcia jest nieco rzadziej wskazywana, niż w etapie pretestowym badań (rzadziej od 0.1% do 9%).

Rozkłady częstotliwości wskazań poszczególnych źródeł wsparcia są podobne w obu etapach badań (najczęściej – jako osoba, na którą można liczyć - w obu etapach wskazywana jest *matka* najrzadziej *poradnia lub inna instytucja, w tym telefon zaufania*).

Wnioski:

Ocena przeprowadzonego w 10 łódzkich szkołach programu przeciwdziałania przemocy w szkole dokonana przez uczniów jest pozytywna. Większość deklaruje zainteresowanie uczestnictwem w kontynuacji programu. Bardzo pozytywnie oceniani są prowadzący zajęcia w klasach, chwalone są materiały przekazane uczestnikom zajęć. Ponad połowa badanych uznała, że zajęcia są ciekawe. Niemal połowa badanych oceniła udział w tych zajęciach jako przydatny dla siebie. Jednak tylko 13% uznało, że przeprowadzenie zajęć przyczyniło się do zmniejszenia problemu agresji i przemocy w szkole. Prawdopodobnie wynika to z bardzo krótkiej perspektywy czasowej, jaka minęła od momentu realizacji zajęć do czasu przeprowadzenia badań posttestowych.

Porównanie odpowiedzi na wybrane pytania zadane w pre- i postteście pokazuje, że systematycznie zwiększył się odsetek badanych wskazujących na istnienie w szkołach problemów wiążących się z przemocą. Wydaje się, że ten rezultat jest konsekwencją tego, że uczestnictwo w programie skoncentrowało młodzież na problemie, który wcześniej nie był w centrum zainteresowania badanych społeczności. W konsekwencji zwiększyła się wrażliwość respondentów na omawiane w trakcie zajęć różne przejawy przemocy i zdolność do ich identyfikowania w rzeczywistości szkolnej.

Spis tabel

Tabela 1 – Rozkład respondentów w pretestowym etapie badań.....	7
Tabela 2 – Zestawienie klas, w których przeprowadzono program edukacyjny dla ogółu młodzieży z wybranych szkół.....	8
Tabela 3 – Struktura próby – posttest.....	9
Tabela 4 – Wyposażenie szkół, działania oferowane uczniom.....	13
Tabela 5 – Konflikty rówieśnicze w szkole.....	14
Tabela 6 - Powody szkolnych konfliktów rówieśniczych.....	15
Tabela 7 – Osobiste doświadczenia przemocy w szkole (w ciągu ostatniego miesiąca).....	16
Tabela 8 – Reakcja na przemoc.....	17
Tabela 9 – Bycie świadkiem przemocy.....	18
Tabela 10 – Cechy ofiar przemocy szkolnej.....	19
Tabela 11 – Korzystanie z pomocy nauczyciela w sytuacjach przemocy.....	20
Tabela 12 – Reakcja nauczycieli na przemoc wśród uczniów.....	20
Tabela 13 – Ocena skuteczności nauczycieli w działaniach na rzecz bezpieczeństwa w.....	21
Tabela 14 – Negatywny stosunek do nauczycieli.....	22
Tabela 15 – Pozytywny stosunek do nauczycieli.....	22
Tabela 16 – Konflikty z nauczycielami.....	23
Tabela 17 – Przyczyny konfliktów z nauczycielami.....	23
Tabela 18 - Odpowiedzialność za konflikty między nauczycielami a uczniami.....	24
Tabela 19 - Informowanie rodziców o konflikcie z nauczycielem.....	25
Tabela 20 – Przemoc nauczycieli wobec uczniów.....	25
Tabela 21 – Atmosfera w szkole.....	26
Tabela 22 – Doświadczenia z papierosami.....	28
Tabela 23 Ilość wypalanych papierosów (odpowiedzi tylko osób palących).....	28
Tabela 24 – Doświadczenia z alkoholem.....	29
Tabela 25 – Doświadczenia z narkotykami.....	29
Tabela 26 – Częstotliwość doświadczeń z narkotykami.....	30
Tabela 27 – Dane zagrożenie jest poważnym problemem w mojej szkole (odsetki wskazań raczej i zdecydowanie tak).....	30
Tabela 28 – Moja szkoła nie radzi sobie z danym problemem (odsetki wskazań zupełnie sobie nie radzi i nie bardzo sobie radzi).....	31
Tabela 29 - Działania profilaktyczne podejmowane przez szkołę.....	31
Tabela 30 – Negatywne relacje w klasie.....	32
Tabela 31 – Pozytywne relacje w klasie.....	33
Tabela 32 – Cechy przywódcy klasowego/szkolnego.....	33
Tabela 33 – Uczestnictwo w płatnych zajęciach dodatkowych.....	34
Tabela 34 - Codzienne lub prawie codzienne spędzanie czasu na następujących czynnościach:	35
Tabela 35 - Źródła wsparcia, z którego korzysta młodzież.....	36
Tabela 36 – Opinie na temat programu (odsetki ocen najwyższych).....	37
Tabela 37 – Ocena poziomu trudności zajęć.....	38
Tabela 38 – Ocena ilości czasu przeznaczanego na zajęcia.....	38

Spis wykresów

Wykres 1 – Struktura prób badawczych – udziały uczniów poszczególnych poziomów klas w pre- i postteście.....	10
Wykres 2 – Wiek badanych – porównanie próby w pre- i postteście.....	11
Wykres 3 – Płeć badanych – porównanie próby w pre- i postteście.....	11
Wykres 4 – Szkoła – porównanie próby w pre- i postteście.....	12
Wykres 5 – Konflikty rówieśnicze w szkole.....	14
Wykres 6 – Przemoc doświadczana – porównanie pre- i posttestu.....	39
Wykres 7 – Bycie świadkiem przemocy – porównanie pre- i posttestu.....	40
Wykres 8 – Ocena działań nauczycieli przeciwdziałających przemocy – porównanie pre- i posttestu.....	41
Wykres 9 – Konflikty z nauczycielami – porównanie pre- i posttestu.....	41
Wykres 10 – Odpowiedzialność za konflikty między nauczycielami a uczniami - porównanie pre- i posttestu.....	42
Wykres 11 – Nauczyciele jako sprawcy przemocy - porównanie pre- i posttestu.....	42
Wykres 12 – Czy przemoc jest poważnym problemem w mojej szkole - porównanie pre- i posttestu.....	43
Wykres 13 – Skuteczność szkoły w radzeniu sobie z przemocą - porównanie pre- i posttestu.....	43
Wykres 14 – Działania profilaktyczne szkoły - porównanie pre- i posttestu.....	44
Wykres 15 – Źródła wsparcia, z którego korzysta młodzież - porównanie pre- i posttestu....	45